
Alenka Glazer

Janko Glazer zapisovalec »narodnega blaga«

Članek predstavlja vsebino dveh beležnic iz literarne zapuščine Janka Glazerja, v kateri si je leta 1908, od 1911 dalje ter 1922 in 1923 zapisoval »narodno blago« iz svojega ožjega okolja (Ruše, Selnica ob Dravi): besede, rekla, pregovore, vremenske pregovore, vraže, razlago sanj, pesmi, oponašanje zvonov, dve pripovedki, legendo, pripoved o bajeslovnem bitju, otroško igro. Vseh vpisov je 181. Objavljeno gradivo je komentirano, nakazane so sorodnosti z že objavljenimi variantnimi besedili. Posebej je opozorjeno na sorodne motive ali na rabo tu zapisanih besed v Glazerjevi poeziji.

This article presents the contents of two notebooks out of the literary legacy of Janko Glazer, in which he recorded in 1908, from 1911 onward and in 1922 and 1923 folklore from his close surroundings (Ruše, Selnica ob Dravi): words, sayings, proverbs, weather proverbs, superstitions, dream interpretations, songs, imitation of chimes, two stories, one legend, a tale about a mythological being, a children's game – a total of 181 records. The author comments on the material, pointing out the similarities to other already published variants, stressing the words and similar motives that Glazer first recorded and then used in his poetry.

V Glazerjevem zborniku (Časopis za zgodovino in narodopisje 1977) je Vilko Novak v svojem članku Etnologija v Časopisu za zgodovino in narodopisje¹ obžaloval, da Janko Glazer, ki »je bil ljudskemu življenju vedno kar najbliže« in mu je »študij pri Matiji Murku... približal tudi znanstveno zanimanje za ljudsko kulturo«, »ni več vsaj zapisoval in objavljajl s tega področja...«² V nadaljevanju je podal kratek pregled Glazerjevega tovrstnega dela in posebej poudaril njegov izbor Slovenska narodna lirika (Ljubljana 1920); po njegovem je to »prva moderna antologija našega ljudskega pesništva in njen predgovor je še danes sodoben ter zelo primeren za uvajanje v njega razumevanje.«³ Glazerjev edini

¹ Časopis za zgodovino in narodopisje. Nova vrsta, 13. (XLVIII.) letnik, 1977, štev. 1–2, str. 265–273.

² N. d., str. 265.

³ N. d., str. 266.

etnološki zapis Mravljinjaki na Pohorju⁴ pa kaže, »kako odlično bi mogel tako delo opravljati v večji meri in koliko podobnega je z njim pozabljenega.«⁵

A kot sourednik Časopisa za zgodovino in narodopisje (za književno zgodovino, jezikoslovje in narodopis(je), od leta 1929 do vključno 1936 neimenovan) je skrbel, da je bila v reviji zastopana tudi etnologija (»narodopisje«). Skupaj s Karlom Prijateljem sta leta 1926 sestavila Kazalo k Časopisu za zgodovino in narodopisje, I.-XX., kjer je Glazer (takrat še Glaser) zbral prispevke za področje književne zgodovine, jezikoslovja in narodopis(ja) in ob zapisih deloma kratko nakazal tematiko teksta. »Prvi poskus vrednotenja in vsebinske razčlenitve etnoloških prispevkov v njegovih prvih dvajsetih letnikih«⁶ pa predstavlja Glazerjev Pregled etnografskih članaka u glasilu »Zgodovinskega društva v Mariboru.«⁷ Vilko Novak je opozoril tudi na Glazerjev kritični zapis o članku Stanka Vurnika Słowieniecy a etnografja v poljskem listu Ruch słowiański.⁸

Glazerjevo zanimanje za etnologijo in slovstveno folkloro⁹ (»narodopisje«) pa je razvidno tudi iz vrste drugih njegovih tekstov. Sam je v Mariborskem večerniku Jutra 1930 pod skupnim naslovom Mariborski otok in ljudsko izročilo objavil »pripovedki o objestnem beraču, limbuškem vitezu in kačji kraljici«,¹⁰ kjer je ob povzetku obeh motivov navedel tudi njune literarne obdelave. Prispevek je podpisal s psevdonimom Kobanc – njegova mati je bila iz Selnice ob Dravi, nasproti Rušam, torej s »Kóbančkega« – in tako podčrtal, da sam pripada območju, s katerega je vzet motiv o beraču, ki ga je sicer slišal od očeta, po rodu Rušana. Motiv je v literarizirani obliki, kot črtica z vzgojno poanto Kupec,¹¹ obdelal že leta 1923.

Tudi kot ocenjevalec je Glazer pisal o knjigah, ki so prinašale ljudsko slovstvo ali literarne predelave ljudskih motivov, v vezani in nevezani besedi. Zdaj, ko je v uredništvu Viktorja Vrbnjaka zbrana velika večina Glazerjeve objavljene strokovne in znanstvene publicistike v knjigi Razprave – članki – ocene,¹² so v četrtem poglavju¹³ združena besedila, ki govorijo o delih s področja slovstvene folklorne. Tako so kronološko razvrščena najprej poročila o zbirkah vezane besede: Slovenske narodne pesmi, 16. snopič. Uredil dr. Joža Glonar. 1923;¹⁴ Pripovedne slovenske narodne pesmi. Mladini izbral in priredil Pavel Flerè, 1924;¹⁵ Volkslieder der Slawen. Ausgewählt, übersetzt, eingeleitet und erläutert von Paul Eisner. 1926;¹⁶ Kotnik Janko: Lesičjak. Ljudski pesnik in pevec iz Korotana. 1929;¹⁷ Koroške uganke in popevke. Zbral Vinko Möderndorfer. 1933;¹⁸ Ilesič Fr(an).

⁴ Časopis za zgodovino in narodopisje 34 (1939) 1–2, str. 140–141; Časopis za zgodovino in narodopisje 35 (1940) 1–2, str. 112.

⁵ Glej op. 3.

⁶ Glej op. 3.

⁷ Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu II. 1927, str. 83–85.

⁸ Časopis za zgodovino in narodopisje 25 (1930) 3–4, 252–253; prim. tudi Vilko Novak, Raziskovalci slovenskega življenja. Cankarjeva založba v Ljubljani 1986, str. 328.

⁹ Za termin slovstvena folklor prim. tekste Marije Stanonik, zlasti razpravo Slovstvena folklor kot terminološko vprašanje. Traditiones 21, SAZU, Ljubljana 1992, str. 25–72.

¹⁰ Mariborski večernik Jutra 4 (1930) 134, 14. VI., str. 2.

¹¹ J. G., Kupec. Po narodni pripovedki. Mladika, 4 (1923) 5, str. 181–182.

¹² Janko Glazer, Razprave – članki – ocene. Izbral, uredil in opombe napisal Viktor Vrbnjak. Založba Obzorja, Maribor 1993.

¹³ N. d., str. 467–505.

¹⁴ Časopis za zgodovino in narodopisje 19 (1924) 1, str. 41–43.

¹⁵ Ljubljanski zvon 45 (1925) 3, str. 185–187.

¹⁶ Časopis za zgodovino in narodopisje 22 (1927) 3–4, str. 202–204.

¹⁷ Časopis za zgodovino in narodopisje 25 (1930) 1–2, str. 124.

¹⁸ Časopis za zgodovino in narodopisje 29 (1934) 1–2, str. 82–83.

Hrvatska dobrovolja i popevka Od kmetskoga stališa preštimanja. 1938;¹⁹ Stare žalostne. (Slovenske pripovedne narodne pesmi. Izbral in priredil Joža Glonar.) 1939.²⁰ Sledijo – poleg že navedenega članka Mariborski otok in ljudsko izročilo ter ocene Vurnikovega pregleda slovenske etnologije – še poročila o štirih zbirkah ljudske proze, oziroma njenih priredb in literarnih obdelav: Ivan Albrecht, Paberki iz Roža. 1920;²¹ Narodne pravljice iz Prekmurja. Priredila (Julij) Kontler in Kompoljski (=Anton Hren). I. zvezek 1923, II. zvezek 1928;²² Starije I. Koroške narodne pripovedke in pravljice. Zbral in uredil Franc Kotnik. 1924;²³ K Schlosserjevimi Pohorskimi pripovedkam.²⁴

K etnološkimi zapisom bi lahko prišeli še sestavek Pri treh žreblih,²⁵ kjer Glazer pojasnjuje nastanek ledinskega imena ter hkrati opisuje predmet in njegovo rabo: žrebelj, zabiti v drevo, rastoče na meji; to so mejašnice, s katerimi so, razen z mejniki, na Pohorju zaznamovali meje med gozdnimi parcelami. Ta tekst je pisal leta 1971, kar priča, da so ga domača pokrajina in človek v njej ter njegovo delo, govor, način razmišljanja in čustvovanja zanimali do konca življenja.

Zanimanje za vse, kar je bilo povezano z življenjem in ljudmi, sredi katerih je Glazer odraščal v domačem okolju, v Rušah, preden je šel leta 1905 v gimnazijo v Maribor, se kaže neposredno v njegovih zapisih besed in domačega govora, pregovorov, rekov, vraž, pa tudi pripovedk, pesmi in iger. Ti rokopisni zapisi so združeni v dveh beležnicah, shranjenih v Glazerjevi zapuščini na njegovem domu v Rušah. Prva beležnica, velikosti 19 X 12,5 cm, obsega 24 štetih strani, popisani pa sta tudi obe notranji strani platnic, pred prvo (1 a) in za zadnjo (24 a) stranjo. V beležnico je vložen list 19 X 11,7 cm, preganjen in popisan s svinčnikom na vseh štirih straneh. Beležnica, ki jo za to objavo označujemo kot B I (dodatni list pa kot B I a), ima na naslovni platnici nalepko z napisom: Narodno blago. Janko Glazer. Vpisi od 1. do 17. strani so zaporedoma datirani in so nastajali od 1. III. 1908 do 4. VIII. 1908. V tem času je Glazer obiskoval in dokončal tretji razred klasične gimnazije v Mariboru. Snov kaže, da je dobil za svoje zbiranje in zapisovanje pobudo od slavista. To je bil dr. Ljudevit Pivko (1880–1937), ki je poučeval na mariborski klasični gimnaziji od 1906 do konca novembra 1908 ter bil Glazerjev profesor za slovenščino v šolskem letu 1907/08 in prve tri mesece naslednjega šolskega leta.

Dr. Ljudevit Pivko, čigar delovanje je bilo zelo mnogostransko, je zbral tudi narodopisno gradivo, zlasti o svoji rojstni vasi (Nova vas pri Markovcih).²⁶ Očitno je znal pritegniti dijake in je zanimanje za to področje zbudil tudi v mladem Glazerju,²⁷ ki se je z zbiranjem etnološkega gradiva ukvarjal še vrsto let pozneje, ko je bil že sam profesor. V Glazerjevi beležnici iz leta 1908 so namreč na straneh 18–21 ter na 1 a in 24 a zapisi iz let 1922 in 1923.

V zapuščini pa je še ena beležnica, velikosti 16,6 X 10,1 cm, z osmimi neštetimi in nedatiranimi stranmi ter z vloženim listom, popisanim na obeh straneh. Za tokratno

¹⁹ Časopis za zgodovino in narodopisje 34 (1939) 1–2, str. 122–123.

²⁰ Časopis za zgodovino in narodopisje 35 (1940) 1–2, str. 103–106.

²¹ Jugoslavija 3 (1920) 90, 14. IV., str. 1.

²² Časopis za zgodovino in narodopisje 19 (1924) 2, str. 121–122; Časopis za zgodovino in narodopisje 24 (1929) 3–4, str. 211–213.

²³ Časopis za zgodovino in narodopisje 20 (1925) 1, str. 103.

²⁴ Slovenski etnograf 13 (1960), str. 219–224.

²⁵ Zven jelka 4 (1971) 7, str. 3. Ponatis v knjigi: Razprave – članki – ocene. Maribor 1993, str. 1004.

²⁶ Prim. Franjo Baš, Pivko Ljudevit. Slovenski biografski leksikon II, str. 368–369.

²⁷ Kako je Glazer profesorju Pivku zaupal, kaže tudi domača naloga o jeseni, ki jo je napisal v verzih, še preden je javnosti razkril svoje pesniško snovanje, profesor pa je nalogo v šoli prebral. Prim. Matija Zadravec, Iz spominov na prijatelja. Glazerjev zbornik, Časopis za zgodovino in narodopisje 48 (1977) 1–2, str. 13–14.

objavo zaznamujemo to beležnico kot B II, vložek pa B II a. Na zadnji strani je (obrnjeno) prepisana Župančičeva pesem Glad od druge kitice dalje. Pesem je izšla v februar-ski številki Ljubljanskega zvona 1909, vendar napis na ovitku beležnice kaže na poznejši čas vpisov. Na naslovni nalepki je napisano: Nar. blago. JRGlaser. Podpis vključuje začetno črko priimka Robnik; tako se je pisala Marija Robnik, od 1917 Glazerjeva žena, s katero se je zblížal v jeseni 1911. Vpise iz te beležnice moremo torej postaviti v čas od leta 1911 dalje.

V nadaljevanju objavljamo prepise iz obeh beležnic, z datumi vred, pri vsakem vpisu pa je zabeleženo za to objavo dodano zaznamovanje beležnice in zaporedje vpisa.

1. III. 1908.

Skočnik je strm žleb, po katerem voda pade (skoči) na kolo. (B I, str. 1, 1. vpis; risba skočnika – prim. slikovno prilogo štev. 1.)

1. III. 08.

Šmarček je majhen grozd, ki požene pozno na divjakih (-ravbarjih-). Njegove jagode ostanejo drobne in trde. Pravijo, da bi dozorele še le ob Šmartinovem (11. listopada.) Odtod ime. (B I, str. 1, 2.)

1. III. 08.

Odkod hren?

Ko sta potovala Kristus in sveti Peter, prideta nekega dne mimo neke koč. Na pragu je stala posestnica hiše in začela grdo zmerjati mimoidoča popotnika. Kristus se je razjezil nad preveč zgovorno ženo in dejal Petru: »Idi pa jej izderi njen dolgi jezik!« Peter je storil to in vrgel jezik kraj ceste. (Str. 2.) Iz njega pa je zrastle zelišče, hren, čegar okus je še dandanes hud in pekoč, ker je nastal iz ženskega jezika. (B I, str. 1-2, 3.)

3. III. 08.

Zid je navadno odprto ognjišče. (B I, str. 2, 4.)

3. III. 08.

Kožuhati pomeni slačiti koruzo. Kožuhanje imajo po noči in takrat pridejo iz cele vasi ljudje skupaj. (B I, str. 2, 5.)

3. III. 08.

Smolje n. imenujejo brinje. (B I, str. 2, 6.)

5. III. 08.

Žito pravijo rži, n. pr.: »Koliko žita (to je koliko rži) si pridelal?« Žito sploh pa imenujejo »zrnje«. N. pr.: »Koliko zrnja (t. j. koliko žita sploh) si pridelal?« (B I, str. 2, 7.)

5. III. 08.

Bir je jez pri žagah in mlinih, v katerem se nabira voda, ako je potok majhen. (B I, str. 2-3, 8.)

10. III. 08.

Lij je škafu podobna posoda, ki ima skozi dno napravljeno majhno cev in se rabi pri napolnjevanju sodov. (B I, str. 3, 9.)

10. III. 08.

Pekre (pl. n.) je podstrešje nad gospodarskim poslopjem, kamor spravljajo seno in otavo. (B I, str. 3, 10.)

11. III. 08.

Apnica je apnenica. (B I, str. 3, 11.)

11. III. 08.
Ako umre kdo na pust, pravijo, da bodo imeli pri isti hiši tudi na Veliko noč mrliča. (B I, str. 3, 12.)
11. III. 08.
Sklednik je priprava, v katero se devajo sklede. (B I, str. 3, 13.)
11. III. 08.
Pokrivalka je pokrov pri loncih. (B I, str. 4, 14.)
11. III. 08.
Jarem pomeni razen navadnega jarma tudi lesen obod pri žagi, v katerem je napet list. (B I, str. 4, 15.)
11. III. 08.
Plužnik je tisti del pluga, na katerem sloni plugovo deblo. (B I, str. 4, 16.)
11. III. 08.
Privreti pomeni prihrumeti, prilomastiti. (B I, str. 4, 17.)
23. III. 08.
Drob imenujejo travna semena pomešana z drobnim senom. (B I, str. 4, 18.)
23. III. 08.
Če se komu sanja, da stoji na visokem prostoru, dotičnik še vedno raste. (B I, str. 4, 19.)
23. III. 08.
Meh je mah. (B I, str. 5, 20.)
23. III. 08.
Mehi (n. pl.) = Ziehharmonika. (B I, str. 5, 21.)
23. III. 08.
Krplje pomeni 1. krplje za seno (Futternetz), 2. krplje, ki se privežejo na noge, da se ne udirajo v sneg. (B I, str. 5, 22.)
23. III. 08.
Če se komu sanja o kačah, naznanja to bližnjo vojno. (B I, str. 5, 23.)
23. III. 08.
Presék je dolg, nekaj metrov širok posekan prostor v gozdu. (B I, str. 5, 24.)
23. III. 08.
Dražnica je jarek na cesti, po katerem ob nevihti voda s ceste odteka. (B I, str. 5, 25.)
23. III. 08.
Vresje (n. pl.) je vresék (Heidekraut.) (B I, str. 5, 26.)
23. III. 08.
Krepelec (krepéuc) je debela palica. (B I, str. 6, 27.)
23. III. 08.
Ciganiti pomeni nadležno prositi. (B I, str. 6, 28.)
23. III. 08.
Sladko koreničeje so sladke koreninice. (B I, str. 6, 29.)
23. III. 08.
Haburiti je iskati za trgači puščeno grozdje. (B I, str. 6, 30.)

Motovilo je priprava, na kateri se ovija nit v štrene. (B I, str. 6, 31.)	23. III. 08.
Kopišče je prostor, kjer se kuha oglje. (B I, str. 6, 32.)	23. III. 08.
Čvetiriti (četviriti) pomeni s štirimi voli peljati. (B I, str. 6, 33.)	23. III. 08.
Podél je sprednji del voza. (B I, str. 7, 34.)	30. III. 08.
Štirnik je zadnji del voza. (B I, str. 7, 35.)	30. III. 08.
Vetnik (vetrih) je ponarejen ključ. (B I, str. 7, 36.)	30. III. 08.
Ravna, e = ravnina, ravan. (B I, str. 7, 37.)	8. IV. 08.
Koruznica je koruzna slama. (B I, str. 7, 38.)	8. IV. 08.
Glen m. je glina. (B I, str. 7, 39.)	8. IV. 08.
Mlaj m. imenujejo mlado drevje. (B I, str. 7, 40.)	8. IV. 08.
Vjedavec je človek, ki se za vsako malenkost jezi. (B I, str. 7, 41.)	(Brez datuma.)
Bukovica je sad bukve. (B I, str. 7, 42.)	8. IV. 08.
Gladoven je lakoten. (B I, str. 7, 43.)	8. IV. 08.
Maža f. = mazilo. (B I, str. 8, 44.)	11. IV. 08.
Žagnik je jerbasček, v katerem nosejo žagarju obed. (B I, str. 8, 45.)	11. IV. 08.
Poldnič je obed. (izgovarjajo: podnč ali: pognč.) (B I, str. 8, 46.)	11. IV. 08.
Shod (shad) je »žeganje«. (B I, str. 8, 47.)	13. IV. 08.
Če komu kaj izpodleti, pravijo: »Se ti je pa krempelj umaknil.« (B I, str. 8, 48.)	24. IV. 08.
»Žolna se dere, bo pa dež.« (B I, str. 8, 49.)	24. IV. 08.
Krpeljce = plužnik (kolca). (B I, str. 8, 50.)	24. IV. 08.
Češminja je babkovina (česmin); nem. Sauerdorn, lat. berberis vulgaris. (B I, str. 8, 51.)	24. IV. 08.

O kralju Matjažu

I.

Kralj Matjaž se je nekoč hotel bojevati zoper Boga; zato ga je ta kaznoval. Ker pa je bil Matjaž drugače dober mož, ga Bog ni kaznoval s smrtjo, ampak zapovedal, da naj se razdeli gora in požre kralja z vso vojsko. Tako se je zgodilo in tam spi zdaj s svojimi junaki. Vstal pa ne bo prej, ko (prečrtano) dokler ga Bog ne bo poklical iz spanja. (B I, str. 9, 52.)

II.

Neki voznik je peljal nekoč vino na prodaj. Prišel je v skalnato pokrajino in ni vedel dalje. Kar je stopil pred njega star menih in ga vprašal, kaj pelje: »Vino, kakor videte,« je odgovoril voznik. »Ali bi ga kupili?« »Pri nas doma ga ravno primanjkuje. Po čem pa daš?« Voznik je povedal in kmalu sta se pogodila. (Str. 10) »Zdaj pa spravim sode z voza,« je rekel menih. Voznik pa je zmajal z glavo in dejal: »Sama jih ne bova mogla. So težki.« »Z božjo pomočjo se vse naredi,« je odgovoril menih, prijel sod in enega za drugim postavil na tla.

Ko je bil gotov je rekel vozniku: »Ako bi rad videl skrivne reči, pojdi z menoj! Pa ne napravi več, ko to, kar ti bom velel.« Voznik je šel za menihom. Med pečevjem sta prišla do vrat, ki jih je menih odprl. Skozi te sta stopila v dolg hodnik, dospela do drugih in nazadnje do tretjih vrat. Menih je odprl tudi te in hipoma sta stala v lepi dvorani. Pri mizi sredi sobe je sedel star gospod, ki je bil opravljen kakor vojak. Njegova brada se je ovijala okrog mize in je prirastla že skoraj krog (str. 11) in krog. Menih je rekel vozniku: »Ko bo ovila ta brada mizo trikrat, se bo zbudil ta starec, kralj Matjaž, in premagal s svojimi junaki ves svet.« Na vsaki strani Matjaževi je sedel po en mladenič, tudi vojaško opravljen. Pred kraljem in pred vsakim mladeničem je stala prazna kupa, v eni steklenici pa je bilo še nekaj vina. Menih je rekel vozniku: »Primi kraljev meč in ga potegni malo iz nožnice!« Voznik je napravil tako in počasi, kakor je vlekel on meč, je vzdigal kralj glavo in rekel: »Pusti me, da spim tako dolgo, kakor je Bog zapovedal.« Voznik je spustil meč in Matjaž je zopet zaspal. Menih pa je rekel: »Zdaj pa primi meč enega mladeniča in ga zasuci od leve proti desni!« Voznik je ubogal in tudi mladenič se je zbudil, ko pa je voznik spustil meč, je junak (str. 12) zopet zaspal. Potem je velel menih, naj poskusi vino, ki je bilo na mizi. Voznik je poskusil in rekel: »Res sem že star, vendar vina s tako prijetnim okusom še nisem pil.« Menih pa je odgovoril: »To vino je že zelo staro, tistega pa, ki si ga ti prodal, bomo imeli še dalje ko sto let.« Potem je peljal voznika iz dvorane v lepo cerkev. Tam je bilo več tisoč ljudi, ki so prepevali tako veselo, da ni slišal voznik še nikdar tako veselega petja. Ko sta nekaj časa poslušala, je vprašal menih voznika, če hoče iti domu. »Seveda moram iti h konjem, ki sem jih pustil zunaj,« je odgovoril voznik in v tistem hipu je zginila cerkev in lepo petje in stal je med pečevjem pri svojem vozu, kakor prej. (B I, str. 9-12, 53.)

25. IV. 08.

Če v velikem tednu dežuje, bo zemlja celo leto potrebna (dežja). (B I, str. 13, 54.)

25. IV. 08.

Če se dim vlačí nízko pri tleh, bo dež. (B I, str. 13, 55.)

25. IV. 08.

Ob Šentjurjevem se mora vrana skriti v žitu. (B I, str. 13, 56.)

25. IV. 08.

Kakšno vreme je na pustno nedeljo, tako bo na Veliko noč. (B I, str. 13, 57.)

25. V. 08.

Kdor najde čveterolistno deteljo, bo srečen. (B I, str. 13, 58.)

(Brez datuma.)

Sonce sije,	močka se zadere,
dežek gre,	pisker se potoči,
siva močka	boba za jim skoči,
v breizje gre,	pisker reče: črep,
breizje se podere,	boba reče: trep.

(B I, str. 13, 59.)

25. V. 08.

Ruški zvonovi pojejo:

Lingl, Riemer, Lingl, Riemer...

ali pa:

Od Lingla do Riemerja, tám ni dauč, tam ni dauč,

Od Lingla do Riemerja, tam ni dauč, tam ni dauč...

(B I, str. 14, 60.)

25. V. 08.

A: Pojmo doumo.

B: Ko mo domó deilali?

A: Mačkijo župo kuhali.

B: Ščim mo jo meišali?

A: Z mačkijo toco.

B: Ke je tista toca?

A: Na gorni polici.

B: Ke je tista polica?

A: V ogni je zgorela.

B: Ke je tisti ogen?

A: Voda ga je pogasila.

B: Ke je tista voda?

A: Po troumki se je rezlila.

(Str. 15)

B: Ke je tisti troumik?

A: Ouce so ga pojedle.

B: Ke so tiste ouce?

A: V grm so poskokale.

B: Ke je tisti grm?

A: Sekira ga je poseikala.

B: Ke je tista sekira?

A: Kovoč jo je rezbiu.

B: Ke je tisti kovoč?

A: Vrh planine proso seiše.

B: Ke je tisto proso?

A: Golobi so ga snedli (pozobóli).

B: Ke so tisti golobi?

A: Gospoda jih je postrelila.

B: Ke je tista gospoda?

A: Po morji se péle,
vse štiri v'luft drži, mo tri kadi š...,
tri kadi cukra pa tri kadi meida.
Deri se bo prvi sméjau, dobi š...,
drugi cuker, tretji pa meid.

(B I, str. 14–15, 61.)

25. V. 08.

Če ubiješ kačo, ne pogine pred solnčnim zahodom, čeravno si jo razsekla na drobne kosce. (B I, str. 16, 62.)

25. V. 08.

Kadar je vino močno, se hvalijo pivci: »Tako močno še pa le ni, da bi nas vrglo črez jarek.« (B I, str. 16, 63.)

25. V. 08.

Stora boba,
stori ded,
pojma jutre
hajdo mlet.

Hajda mare
drobna bit,
Micka mare
maja bit. (B I, str. 16, 64.)

25. V. 08.

Če je kaka pot dolga, pravijo: »Daleč je, da bi lahko vse tri dele roženkranca zmolil.« (B I, str. 16, 65.)

4. VIII. 08.

Če človek na sebi šiva, vse pozabi, kar mu kdo pove. (B I, str. 16, 66.)

4. VIII. 08.

Kadar so bolhe hude, je ajda polna. (B I, str. 17, 67.)

4. VIII. 08.

Cepcevi deli so:

- a) ročnik
- b)
- c)

Risba cepca z oznakami a, b, c.

(B I, str. 17, 68.)

4. VIII. 08.

Nahajajo se pri nas ostanki roditeljskih (prečrtano) družilniškega *oj* pri ženskih samostalnikih nam. *o*, in sicer pri imenih, ki značijo določen kraj: pod gorój, za vadój (vódo), za Dravój. (B I, str. 17, 69.)

(Brez datuma.)

temel, temla, temlo. (B I, str. 17, 70)

(Brez datuma.)

Besede na *o*, *esa* so namesto sred. spola ženskega spola: koleísa (*e*), očeísa (*e*), čreiva (*e*), dreiva (*e*), uha (*e*). (B I, str. 17, 71.)

(Brez datuma.)

Vtékniti (nam. vtakniti.) (B I, str. 17, 72.)

S tem zapisom se končujejo vpisi, nastali leta 1908.

Na 18. do 21. strani so vpisi deloma brez datumov, drugod so zabeleženi ali je vsaj navedeno leto zapisa, deloma tudi človek, od katerega je Glazer, takrat (1922–1923) že

profesor na klasični gimnaziji v Mariboru, besedo ali reklo slišal, na dveh mestih je zabeležen kraj, kjer je bilo zapisano izrečeno.

Osredek = kos zemlje med vodo (Insel). (Grizold.) (B I, str. 18, 73.)

Ne zamerite, prosim!

Bom kar udarila, ne bom nič zamerila! (B I, str. 18, 74.)

Goste službe, redke suknje.

(7. I. 1923 – mati.) (B I, str. 18, 75.)

Stranik (m.): klop ob peči. (B I, str. 18, 75 a.)

Dolgoprsten. (B I, str. 18, 76.)

Vreme se opravi. (B I, str. 18, 77.)

Noga zaspi. (B I, str. 18, 78.)

Ali verjamete, da je pes na jajcih sedel?

(B I, str. 18, 79.)

} pri Čandru 1922.

Pasiv:

Bodite prošeni! – Ali so hlapci klicani? – Rečenje je. (B I, str. 18, 80.)

Za eno suktno je v Gradcu bolj mrzlo, ko v Mariboru. (28. XII. 1922 – oče.) (B I, str. 19, 81.)

Plahoritne (svinje). (Otiški vrh 1923.) (B I, str. 19, 82.)

Toča pod streho (= kradljiv služabnik.) (B I, str. 19, 83.)

Tako smrdi *eden* (brez ozira na spol!) po hlevu! (Stenografirano: Man stinkt sehr nach Stall.²⁸) (B I, str. 19, 84.)

Krhko se smejati. (B I, str. 19, 85.)

Slaboumnež, kravar, pozimi in poleti v isti lodnasti obleki. Imel je zakrivljen nož; z njim si je odrezaval kruha in na njem – ubijal uši! (B I, str. 19, 86.)

Nadúha spravi človeka od kruha. (B I, str. 19, 87.)

Kdor se med otrobi zmeša, ga svinje požrejo. (Oče 12. VIII. 1923.) (B I, str. 19, 88.)

Predpičnik = predpasnik (stari špeh.) (B I, str. 19, 89.)

Kankərl = hudobec.

Neka kmetica (gostilničarka) je kupila dva polovnjaka vina. Hlapec ga je peljal s konji proti domu, sama pa je sedela na vozu med polovnjakoma. Ko so se peljali mimo nekega travnika – bilo je že mračno – so nenadoma zagledali belega konja, ki se je pasel na trati. Uprežena konja sta se tako ustrašila, da sta skočila v stran in pri tem sta polovnjaka tako treščila drug ob drugega, da sta kmetico zmečkala.

Tistega belega konja je baje pasel »kankərl«. (Mati.) (B I, str. 20, 90.)

Občutljiv kakor breja mačka. (Viničar, 23. VIII. 1923.) (B I, str. 20, 91.)

Kako lovijo kose v vinogradih! (B I, str. 20, 92.)

Mravljinjak! (B I, str. 21, 93.)

jednoperka = otebice (B I, str. 1 a, 94; vpis iz 1922 ali 1923.)

²⁸ Stenogram v nemščini je ljubeznivo prebrala ga. Nada Kert, za kar se ji lepo zahvaljujem.

košato se meniti (B I, str. 13, 95; zapis pod črto, s svinčnikom in s pisavo iz približno leta 1922 ali 1923.)

Na notranji strani zadnje platnice (B I, str. 24 a, 96) je navedena vrsta primerov tako imenovanega akanja ter prehajanja samoglasnika a v ojevski vokal. Ta stran je posneta na priloženi fotografiji števil. 3.

Na štirih neštetih straneh vložene lista v prvo beležnico (B I a) so s svinčnikom zabeleženi prvi zapisi posameznih vpisov, ki jih je Glazer nato prepisal s črnilom v beležnico. Nekateri zapisi pa so v beležnici ostali neupoštevani in jih navajamo tu:

Črni muri
douta po grmouji,
beili bekič
noter v torbo. (B I a, str. (1), 97.)

Če reče kdo: »Piši me v r...«, odgovori drugi: Kapuna pa v torbo. (B I a, str. (3), 98.)

Otroci imajo mnogo iger, tako:

Ptičja barva. (B I a, str. (4), 99.)

Platno prodajati. (B I a, str. (4), 100.)

Kičkati. (B I a, str. (4), 101.)

Loviti (Adam je po vrtu hodil,
koliko tičev je dobiu,
povej mi zdaj ti.) (B I a, str. (4), 102.)

Kako se pride v nebesa (pastirska igra) (Dodana risha; primerjaj fotografijo števil. 2.) (B I a, str. (4), 103.)

Vpisi v drugi, nepaginirani beležnici so prav tako nedatirani in vsebinsko podobno raznoliki kakor v prvi beležnici. Navajamo jih v zaporedju, kakor so napisani.

...Ko bi, rožca, modra bila,
slanca bi te ne vmorila.
O zakaj se nisi skrila,
ti nesrečna rožica? (B II, str. (1), 104.)

Marička, kaj tajiš,
da sama tu ležiš?
Saj se na slamec pozna,
da sta ležala dva. (B II, str. (1), 105.)

Siuna zemlja. (Silna) (B II, str. (1), 106.)

Vrhka (B II, str. (1), 107.)

Kjer baba gospodari, volk mesari. (B II, str. (1), 108.)

Babo jezik tepe. (B II, str. (1), 109.)

Sadje je navlek. (B II, str. (1), 110.) Na dodanem listu, kjer je nekaj prvotnih zapisov, je temu rekle dopisano pojasnilo v oklepaju: (Mnogo sprašujejo po njem.) (B II a, str. (2).)

Oteme se mi, otelo se mi je = naveličal sem se (otemič je) (B II, str. (1), 111.)

Glađuje na pesjo mest. (B II, str. (2), 112.)

- Na mest zeleno. (B II, str. (2), 113.)
 Pri tenkem časa. (B II, str. (2), 114.)
 Čerika = včeraj (B II, str. (2), 115.)
 Vinice = posebna vrsta jabolk (B II, str. (2), 116.)
 Oplaženo mleko (ni penasto.) (B II, str. (2), 110.)
 Vímlati (dobivati vime) (B II, str. (2), 118.)
 Koza je razsehla (B II, str. (2), 119.)
 Némer = nemara (B II, str. (2), 120.)
 Kostanji se razpršijo. (B II, str. (2), 121.)
 Bôsti izpod čela (B II, str. (2), 122.)
 Je (s)preletelo = prenehalo je deževati. (B II, str. (2), 123.)
 Zarečenega no pečenega kruha se dosti poje po svetu. (B II, str. (2), 124.)
 Veš, kaj je še najbolje pri solati? Da se pregane, če jo vtekneš v (str. (3)) usta. (B II, str. (2)–(3), 125.)

Na cvetno nedeljo:

Župnik:

Pust me noter, pust me noter,
 ti dam pol tele-eta.

Organist:

Ne pustim te, ne pustim te,
 če mi daš ce-ciliga. (B II, str. (3), 126.)

Namakala je žemljo v žganje in je porabila četrta litra. »Če je žemlja tako pijana, da ga je spila četrta, ga smem pa še jaz!« In ga je. (B II, str. (3), 127.)

Raven ko strel. (B II, str. (3), 128.)

O, še ne bo kmalu polno! Je ravno tako kakor farški hajžer ali pa mlinerski rovak. (B II, str. (3), 129.)

Spipali so se zanj, tak ko bi juda v pekel vrgel. (B II, str. (4), 130.)

Cepinovec. (B II, str. (4), 131.)

Ozek proces. (B II, str. (4), 132.)

Črn ležnivec. (B II, str. (4), 133.)

Črstvina, črstvinast les. (B II, str. (4), 134.)

Sadje je lepo in pri cesti; ni čuda, če se komu prstov primlje. (B II, str. (4), 135.)

Luč v pest, ključ s pesti! (B II, str. (4), 136.)

Zavsema. (B II, str. (4), 137.)

Mlat, i. f. (B II, str. (4), 138.)

Za prélost kositi. (B II, str. (4), 139.)

Se bo menda ja enkrat izlilo. (B II, str. (4), 140.)

Kadar kostanji cvetijo, je najbolj zaspani čas. (B II, str. (4), 141.)

»Mrzel« stric = mož tetice. (B II, str. (4), 142.)

- Ve temu grahu bič. (B II, str. (4), 143.)
- Zbičiti koga. (B II, str. (5), 144.)
- Čura malerka,
radanta rašanta,
moti matulova,
vmrla ti bom. (B II, str. (5), 145.)
- Cedilje = kvrčje (B II, str. (5), 146.)
- Ako človek kaj zgubi, lahko najde, ako hudiča zaveže. Pljuniti se mora na trpotec in položiti kamen na to. (B II, str. (5), 147.)
- Vino se zvetri. (B II, str. (5), 148.)
- Tako suktno ste mi obesli! Kaj bi obešali! Vsak si jo sam obesi. (B II, str. (5), 149.)
- Besedljiv je (rad toži) (B II, str. (5), 150.)
- Sitnost presevati. (B II, str. (5), 151.)
- Se je pripeljal kakor škopnik. (B II, str. (5), 152.)
- Na počivež jesti. (B II, str. (5), 153.)
- Kakšen veter je na Velikonočno soboto, tak premaga. (Črn veter). (B II, str. (6), 154.)
- Na kljubest. (B II, str. (6), 155.)
- Razsapel. (B II, str. (6), 156.)
- Priden ko ura (Maribor.) (B II, str. (6), 157.)
- Hlapec, ki je prinesel likof nazaj: -Sem si začel misliti, da nič ne veljam takomest, kjer je veliko ljudi, ker sila rad tožim.- (B II, str. (6), 158.)
- Nadúšiti = nabiti (B II, str. (6), 159.)
- Hudokrven (B II, str. (6), 160.)
- Tako smo spravli domu, kakor bi kradli. (B II, str. (6), 161.)
- trgati se = prek dajati (oče) (B II, str. (6), 162.)
- Moj oče so bili en korpopletač,
a jaz sem pa bil en njih zvest pomagač,
sem slamo dol pucau,
sem klasje dol štucau,
sem vitre namakau v žehtar. (B II, str. (7), 163.)
- Saj je vseeno. – Vseeno so krpļje: obrni jih kakor hočeš, vedno ostanejo enake. (Skodič.) (B II, str. (7), 164.)
- Prebedén, ajd. (B II, str. (7), 165.)
- Odrť = jokav, kujav (B II, str. (7), 166.)
- Čiunik = čelnik (?) (B II, str. (7), 167.)
- Skoči, dekler si pr oči,
ko boš pr sini, te pa pogini! (B II, str. (7), 168.)
- Gosto = pogosto. (B II, str. (7), 169.)
- Mrzi mi = sitno mi je. (B II, str. (7), 170.)

Slivka = goba, ki raste spomladi po sadonosnikih. (B II, str. (7), 171.)

Na nepaginiranem vložnem listu (B II a) je nekaj zapisov s svinčnikom, ki jih Glazer ni prenesel v beležnico. Navajamo jih v zaporedju, kakor so zabeleženi:

Iskati s kokošjo natančnostjo. (B II a, str. (1), 172.)

Vleče se kakor evangelijske na cvetno nedeljo. (B II a, str. (1), 173.)

Zakaj pes tace vzdigne, kadar hčije? Včasih je ni. Potem pa je enkrat hcal pri nekem kupu drv, pa so se drva zvrnila nanj. Zato vzdigne zdaj vsakokrat nogo, da podpre z njo drva ali pri čem pač stoji. (B II a, str. (1), 174.)

Si naj le knofe obriše! (roke) (B II a, str. (1), 175.)

Dokler Franček ne bode petač stegno, ne bode vojske. (B II a, str. (1), 176.)

Kaj, ali temu krčmarju je lisica pipo odnesla? (B II a, str. (1), 177.)

Čisto v tle visi. (B II a, str. (1), 178.)

Vihta. (B II a, str. (1), 179.)

Vse je vzelo. (Neurje.) (B II a, str. (1), 180.)

Ko si je Glazer v svojo beležnico že skoraj tri mesece zapisoval folklorno gradivo, si je 25. maja 1908 na vložnem listu sestavil številčni seznam zapisanega. Za nas je seznam zanimiv predvsem zato, ker kaže, kako je sam delil gradivo v različne skupine: besed 45, pripov. (edk ali pripovednih besedil) 3, pregovor. (ov) vraž 10, pesmi 2, iger 1, narodnih rek. (ov ali rekel) 3, skupaj 64.²⁹

Na prvo mesto je postavil besede z razlago pomena in teh je tudi po številu največ, skoraj tri četrtine vseh zapisov. Prevladujejo samostalniki, ki označujejo predmete iz kmečkega okolja, v katerem je Glazerju potekalo otroštvo, oziroma imena za rastline, manj je glagolov, pridevnik je eden. Povezavo z Glazerjevim otroštvom je mogoče določiti pri vseh. Prvi besedi sta vzeti s področja tistih dveh gospodarskih panog, ki sta Glazerjevemu domu dajali gmotno osnovo za uspešno gospodarjenje: s področja žagarstva skočnik (1) in vinogradništva šmarček (2). Vinogradništva se tičeta še besedi lij (9) in haburiti (30), žagarstva besede bir (8), jarem (15, v drugem pomenu) ter žagnik (45). Posredno se veže na to tudi poldnič (46), saj je Glazer kot otrok nosil v košarici (žagniku) obed žagarju na dedovo žago ob izlivu Lobnice v Dravo. Žagarstvo je v tesni povezavi z gozdom, z njim pa so povezane besede: mlaj (40), presék (24), dražnica (25), kopišče (32), smolje (6), meh (20), vresje (26),³⁰ sladko korenčje (29), bukovica (42), češminja (51). V zvezi s spravljanjem lesa iz planine³¹ (iz domačega gozda Bêzovca na Pohorju nad Rušami) so besede podél (34), štirnik (35) in četiriti (33), posredno tudi ravna (37), kjer so si volí in voznik po napornem klancu lahko malo odpočili, pa tudi krpelje (22, v drugem pomenu). Področju poljedelstva pripadajo besede plužnik (16), krpelje (50), jarem (15, v prvem pomenu), žito (7), drob (18), krpelje (22, v prvem pomenu), pekre (10),³² kožuhati (5), koruznica (38). S kuhinjo in gospodinjskim delom

²⁹ V resnici je do tega mesta v beležnici 65 vpisov.

³⁰ Pri besedi vresje je napačno označeno število.

³¹ O pomenu besede planina prim. Glazerjev članek O ciprošu, o fratah in še o čem. Malo jezikovnega kramljanja s Pohorja. Planine ob meji, (Maribor 1962), str. 15–18. Ponatis v knjigi: Razprave – članki – ocene. Maribor 1993, str. 997–1001.

³² Pri besedi pekre je napačno označen spol – množinski samostalnik je ženskega spola; spol je napačen tudi pri besedi mehi (21, prim. str. 137 in 147) – beseda je moškega spola.

so povezane besede zid (4) – nekdanje odprto ognjišče in črno kuhinjo so prezidali šele v Glazerjevih otroških letih –, sklednik (13), pokrivalka (14), motovilo (31), k hišnemu inventarju je mogoče prišteti vetrnik (36), s hrano je povezan pridevnik gladoven (43). Besedi apnica (11) in glen³³ (39) govorita o tem, kako so na Glazerjevem domu, po domače pri Kovaču – po dedu kovaču, ki je z ženo imel tu preužitek – v času Glazerjevega otroštva veliko gradili in imeli na dvorišču jamo za gašenje apna ter kupe peska in glena (mivke). Besede privreti (17), mehi (21), shod (47), mogoče tudi krepelec (27) in cigani (28), so lahko v zvezi z zgodnjimi vtisi in pogovori ob vsakoletnem žeganju, saj je v Rušah bila zelo znana božja pot s proščanjem na -ruško- (v soboto in nedeljo, ki sta najbližji prazniku Marijinega imena 12. septembra). Besedi vjedavec (41) in maža (44) kažeta na Glazerjevo bolehnost v otroških letih. – Glazerjeva babica, mati njegovega očeta, je hranila učinkovito mazilo za rane in gnojne tvore, po izdelovalcu Rušanu imenovano »Bicler(je)va žauba«; Glazer je še v zrelih letih pripovedoval, kako ga je privlačeval vonj tega mazila, narejenega iz zdravnih zelišč.

Vseh pet pregovorov, zapisanih v prvih treh mesecih, spada med vremenska prerokovanja (49, 54, 55, 56, 57). Med njimi ni izrazitih posebnosti. Pregovora o žolni (49) in o dimu pri tleh (55), ki napovedujeta dež, sta splošno znana. Isto velja za vremensko soodvisnost med pustnim in velikonočnim časom in tako je Glazerjev zapis 57 podoben na primer pregovoru: Kakršna je pustna nedelja, taka bo velika nedelja.³⁴ Tudi Glazerjev zapis 54 o dežju v velikem tednu ima pomensko vzporednico v pregovoru: Če veliki petek dežuje, suho leto napoveduje.³⁵ Kmečko izkušnjo z uspevanjem žita, ki je seveda odvisno od vremena, pa podaja Glazerjev zapis 56.

Med proznimi zapisi, nastalimi v prvih treh mesecih, je tudi pet vraž (12, 19, 23, 58, 62). Prva od teh: Ako umre kdo na pust, pravijo, da bodo imeli pri isti hiši tudi na Veliko noč mrliča (12), že z vrinjenim stavkom pravijo kaže, da je zapisovalec besedilo zares slišal. To se je moglo zgoditi dobro leto pred nastankom zapisa, ko je Glazerju drugošolcu umrla njegova babica prav na pustno nedeljo (12. februarja 1907). Dve vraži se tičeta sanj. Razlaga sanj, ki bi naj bile povezane s človekovo rastjo (19), učinkuje povsem realistično, medtem ko vraža, ki razlaga sanje o kačah kot napoved bližnje vojne (23), priča o prikritih napetostih v ljudeh kljub na videz mirnemu času. O strahu pred kačami, ki so zlasti v planini na Pohorju človeka pogosto presenetile, govori vraža o njihovi trdoživosti (62). Med splošno znane je mogoče uvrstiti vražo o srečenosti štiriperesni detelji (Glazer jo imenuje »čveterolistno«, 58).

Po Glazerjevem seznamu je med njegovimi zadnjimi zapisi treba iskati tudi tri reke (ali morebiti tri rekla). Takemu značaju besedila se približujejo zapisi 48, 63, 65, ki slonijo na primeri, prisposodbi ali besedni igri. Primera o dolgi poti, na kateri je mogoče zmoliti vse tri dele »roženkranca« (65), je obče znana. Sveže in nazorno učinkuje privoščljiva prisposodba: »Se ti je pa krepelj umaknil« (48). Duhovitost, značilna za ljudi na tem območju, pa govori zlasti iz pivske samohvale, ker jih vino, čeprav močno, ni moglo vreči »črez jarek« (63).

Med daljšimi pripovednimi besedili je prva aitiološka legenda Odkod hren? (3), ki jo je Glazer zapisal že prvi dan, ko se je lotil zbiranja »narodnega blaga«. Legenda spada med pripovedi o Kristusu in svetem Petru, ki večkrat izpričuje drastično nazornost kmečkih predstav. Motiv o hudem in pekočem hrenu, ki je zrastel iz izdrtega ženskega jezika, je znan v več variantah. Tako obstaja pregovor, ki motiv podaja v strnjeni obliki: Bog je

³³ Glen je mivka ne glina, kakor netočno pojasnjuje Glazer.

³⁴ Slovenski pregovori, reki in prilike. Zbrala Fran Kocbek in Ivan Šašelj. Celje 1934, str. 72, Mohorjeva knjižnica 72; prim. tudi varianto, str. 246.

³⁵ N. d., str. 245.

ženski iztrgal jezik, ga vsadil in zrasel je hren.³⁶ Sporočilo s podobnim motivom se je ohranilo tudi v Selnici ob Dravi, rojstnem kraju Glazerjeve matere. Tam je Antonija Pustavrh, rojena Sternad (1901–1983), poznala nekoliko omiljeno, otrokom v svarilo namenjeno pripoved: Iz groba jezične ženske je zrastel hren, hrenovo perje. Otrokom so ga kazali in jim pretili, da se bo tudi njim jezik spremenil v hren, če bodo preveč jezični.³⁷ V legendi, ki jo je zapisal Glazer, odsekana, skopa pripoved: »Idi pa jej izderi njen dolgi jezik!» Peter je storil to in vrgel jezik kraj ceste (3, str. 1), ponazarja brezkompromisno odločnost Kristusa in Petra, s čimer je drastičnost še stopnjevana.

Najdaljšo prozno enoto predstavljata dve (pri)povedki³⁸ O kralju Matjažu (52, 53). Prva prinaša motiv bogobornega Matjaža, a brez kakršnekoli utemeljitve za spopad z Bogom, do katerega niti ne pride, saj se je Matjaž nekoč samo »hotel bojevati zoper Boga.« Zato besedilo motivov, znanih iz drugih podobnih pripovedi, ne vsebuje. Matjaž sploh ni prikazan kot negativen lik, temveč je celo poudarjeno, da »je bil ... drugače dober mož.« Prav zato ni kaznovan s smrtjo, temveč se na božjo zapoved »razdeli gora in požre kralja z vso vojsko. Tako se je zgodilo in tam spi zdaj s svojimi junaki.« Tudi njegovo prebujenje ni vezano na kakšno znamenje na zemlji, kakor je v nekaterih sorodnih pripovedih, temveč bo vstal šele, ko ga bo Bog »poklical iz spanja.« S tem je nakazana Matjaževa spokorjenost in vdanost v božjo voljo.³⁹

Druga (pri)povedka (53) je bistveno daljša od prve in združuje več matjaževskih motivov. Obsežen uvodni del prikazuje srečanje med voznikom, ki »je peljal nekoč vino na prodaj«, in starim menihom, ki sredi skalne pokrajine vino odkupi. Motiv voznika (furmana), ki pelje vino z vozom, je pri Grafenauerju že v (pri)povedki št. 16,⁴⁰ čeprav sicer govori o bogobornem Matjažu; zapisal jo je 5. 7. 1951 v Potokih pri Kredu Milko Matičetov in pripovedovalka, ki je posredovala pripoved že umrlega pripovedovalca, ni vedela, ali je ta zgodbo o vozniku bral ali čul. Tako ni jasno, ali zgodba izvira iz tega kraja. Motiv voznika je pogostejši v skupini pripovedi Kralj Matjaž osrečevalec, Matjažev poraz, spanje in vrnitev. V poglavju Matjažovo spanje in zopetni prihod je pod št. 20 b podano poročilo Matija Majarja iz Št. Jakoba v Rožu (objavljeno v ilirskem, nemškem in slovenskem jeziku) Voznik pri Kralju Matjažu.⁴¹ Tu pred vrati hišice, ki stoji »na pol v skalo zazidana«, voznik sreča s sabljo opasanega junaka, za katerega se izkaže, da je kralj Matjaž. V poglavju Obisk pri Kralju Matjažu prinašajo koroške inačice k Majarjevemu besedilu št. 20 b, objavljene pod št. 25 Kralj Matjaž in voznik,⁴² motiv viteza, ki ukaže vozniku, naj pogleda skozi okno v goro, in tam vidi pri mizi spečega Kralja Matjaža. Pod št. 26⁴³ je še enkrat objavljen drugi odstavek (pri)povedke št. 16 z motivom voznika, ki skozi okence v gori vidi Kralja Matjaža.

³⁶ N. d., str. 21.

³⁷ Povedal njen zet Viktor Vrtnjak (rojen 1934) 5. novembra 1995.

³⁸ Glazer je uporabljal termin pripovedka, enako Grafenauer, zdaj ga v strokovni literaturi pogosto nadomešča izraz povedka. Prim. novejšje objave prozne slovstvene folklore; prim. tudi Marija Stanonik, Slovstvena folklorja v domačem okolju. Ljubljana 1990, str. 87, 88.

³⁹ Prim. razpravo Ivana Grafenauerja Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu. SAZU, Razred (II.) za filološke in literarne vede, Dela 4, Inštitut za slovensko narodopisje 1, Ljubljana 1951; za motiv bogobornega Matjaža prim. poglavje A. Ljudsko izročilo. I. Kralj Matjaž se vojskuje z Bogom, teksti 1–16, str. 183–203. – Novo matjaževsko gradivo prinaša razprava Milka Matičetovega Kralj Matjaž v luči novega slovenskega gradiva in novih raziskavanj. SAZU, Razred (II.) za filološke in literarne vede, Razprave IV, Ljubljana 1958, str. 101–156; besedila o bogobornem Matjažu so združena v poglavju A. Matjaževa vojska z bogom, teksti 47–63, str. 109–118.

⁴⁰ Ivan Grafenauer, n. d. (prim. prvi del opombe 39), str. 202–203.

⁴¹ N. d., str. 210–211.

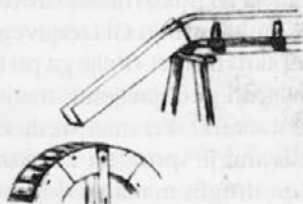
⁴² N. d., str. 217.

⁴³ N. d., str. 218: 26. Voznik pri Mrzli vodi in Kralj Matjaž. Iz Potokov pri Kredu.

4.

1. II. 1905.

Škočnik je stem žleb, po
katerem voda pade (skoči)
na kolo.

1. II. 08.

Šmarček je majhen gozd, ki porane
prosto na Strjaskih („sarbajkih“). Njegove
jagode ostanejo drobne in bide. Pravijo,
da bi dozorele še le ob Šmartinovem
(11. listopada.) Odtod ime.

1. II. 08.

Odtod kuen?

Ho sta potovala Kristus in veliki Peter,
pustila nekoga dne mimo neke koč.
Na pragu je stala perstnica huse in
savela gudo smerjati mimogredoca po
potniški. Kristus se je razjubil nadd pr.
vei rgovorno ceno in dejal Peter: „Tudi
pra jej radei njen dolgi jenk.“ Peter
je stobil to in vzgel jeziki kraj ceste.

V (pri)povedki št. 27⁴⁴ voznik zaide h Kralju Matjažu pod hrib in ta od njega odkupi vino. V (pri)povedki št. 28 voznika -nekdo- povabi, da vino zapelje -noter-.⁴⁵ Motiv voznika, ki prodaja vino (=civil- ga proda vojaku) vsebuje tudi novejši zapis Milka Matičetovega št. 78.⁴⁶ Menih pa nastopa v Jurčičevi (pri)povedki o pisarju Križmanu št. 31⁴⁷ in v besedilih iz poglavja B. Bukovniško izročilo, št. 46.⁴⁸

V nadaljevanju Glazerjevega zapisa menih povabi voznika, naj gre z njim, »ako bi rad videl skrivne reči.« Pelje ga po hodniku skozi troja vrata. Motiv trojih vrat je znan v različnih pravljičah, v objavljenih matjaževskih pripovedih ga ni. Voznik in menih se znajdeti v lepi dvorani. »Pri mizi sredi sobe je sedel star gospod, ki je bil opravljen kakor vojak.« Brada mu je -prirastla že skoraj krog in krog.« Podobno pripoveduje zgodba št. 25. V večini drugih matjaževskih pripovedi, ki govorijo o obisku pri Kralju Matjažu, je brada vsaj že nekajkrat ovita okrog mize. Menih pove, da ko bo brada ovita trikrat⁴⁹ – v drugih besedilih tudi sedemkrat ali devetkrat –, se bo -ta stavec, kralj Matjaž- zbudil in -premagal s svojimi junaki ves svet.« Tu je naveden motiv, ki ga je v zvezi s sodnim dnevom zapisal Kette.⁵⁰ O Matjažu zmagovalcu in pokončevalcu govori tudi pripoved št. 27.⁵¹ Zunaj običajnih motivov v matjaževskih pripovedih pa sta pri Glazerju vojaško opravljena mladeniča, ki sedita -na vsaki strani Matjaževi-. Nekoliko spominjata nanju strežnika, ki z vilami Kralju Matjažu podpirata obrvi, da vidi, v dolenski pripovedi št. 67.⁵² Glazerjev zapis o obisku vsebuje še nekaj motivov. Voznik na menihovo pobudo kraljev meč malo potegne iz nožnice, kralja prebudi, a on ga ustavi in – v nasprotju z menihovo napovedjo – hoče spati »tako dolgo, kakor je Bog zapovedal,« ter spet zaspi. Matjaževa vdanost v božjo voljo tematsko nadaljuje konec prve matjaževske pripovedi v Glazerjevem zapisu. S tem se ta zapis motivno oddaljuje od drugih znanih pripovedi, ki napovedujejo Matjažovo dokončno prebujenje.⁵³ Naslednji motiv je brez paralel v znanih zapisih: voznik na menihovo pobudo zasuje meč enega od mladeničev od leve proti desni, s tem mladeniča zbudi; a ko meč izpusti iz rok, junak spet zaspi. Nato se v pripovedi dopolni predtem samo nakazan motiv treh praznih kup pred spečimi in steklenice z ostankom vina, ki ga na menihovo povelje voznik poskusi ter ugotavlja: »Res sem že star, vendar vina s tako prijetnim okusom še nisem pil.« Tudi v bukovniški verziji je obiskovalec pogoščen.⁵⁴ V menihovem odgovoru se v Glazerjevem zapisu skriva napoved, da bodo speči spali tu »še dalje ko sto let,« saj bodo toliko časa imeli vino, ki ga je menih kupil od voznika.

⁴⁴ N. d., str. 218–219: 27. Voznik pri Kralju Matjažu v gori. Iz Vipave.

⁴⁵ N. d., str. 219: 28. Voznik pri Kralju Matjažu pod Dobračem. Iz Podhoma.

⁴⁶ Milko Matičetov, n. d. (prim. drugi del opombe 39), str. 127: 78. Rjavčev v Brkinih (v poglavju C. Obisk pri Kralju Matjažu v gori).

⁴⁷ Ivan Grafenauer, n. d. (prim. prvi del opombe 39), str. 221–223: 31. Pisar Križman in Kralj Matjaž. Z Muljave.

⁴⁸ N. d., str. 243–250: 46. -Od cesarja Friderika in od Matjaža, nemško-slovenska pravlica, zapisana u Šmarjeti u spodni rožni dolini. Prepisal dr. Fr. Kotnik.

⁴⁹ Trikrat ovita brada kot pogoj za vrnitev Kralja Matjaža se pojavlja v tekstih 9, 12, 14, 17 (tu se brada ovija okrog zlatega -talera-), 19, 20a, 28, 42, 57, 59, 75, 77 (-moštace-). Motiv je torej splošno znan, saj se pojavlja v pripovedih, zapisanih v različnih slovenskih krajih (upoštevani so teksti v obeh delih, navedenih v opombi 39).

⁵⁰ O zmagi nad celim svetom oziroma zmagovalcem poslednjem boju govorijo tudi teksti 1, 4, 20a, 20b, 21, 22, 23, 30, 31, 38, 46, 47, 49, 52, 53, 58, 59, 63, 66, 68, 75, 79. Tudi to je torej zelo pogost motiv.

⁵¹ O sodnem dnevu ali koncu sveta pripovedujejo prav tako teksti 2–3, 7a, 9, 10, 17, 34, 50, 57, 59, 62, 64, 67, 70, 71, 73, 74, 76, 77.

⁵² 67. Gorenja vas pri Mokronogu na Dolenskem (prim. drugi del opombe 39, str. 120).

⁵³ Motiv meča, včasih sablje, ki ga obiskovalec poskuša potegniti iz nožnice, ali vzame meč Kralj Matjaž sam v roke, ali se ga kdo samo dotakne, je v matjaževskih pripovedih pogost, tako na primer v tekstih 16, 20a, 20b, 21, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 41, 42, 59, 73, 76.

⁵⁴ Tekst 46 (prim. prvi del opombe 39), str. 244, 246; prim. tudi tekst 41. V tekstu 27 Kralj Matjaž razdeli vino med svojo vojsko.

Brez utemeljitve se v nadaljevanju pripovedi spremeni prizorišče: »Potem je peljal voznika iz dvorane v lepo cerkev,« kjer je več tisoč ljudi veselo prepevalo. Ta prizor spominja predvsem na motive v pripovedih št. 31 in št. 46.⁵⁵ Na menihovo vprašanje, ali želi domov, se voznik zave, da mora iti h konjem, in v hipu vse izgine, on pa stoji »med pečevjem pri svojem vozu, kakor prej.« Tu je ob motivu poslušanja lepega petja odpadel motiv zamaknenja, ko človek izgubi občutek za čas, pa se vrne domov šele po dolgih letih.⁵⁶

Glazerjevo drugo besedilo o kralju Matjažu (53) torej z vrsto motivov dopolnjuje in razširja motive v že znanih besedilih, a je najbližje koroškimi zapisom, zlasti drugemu delu pripovedi št. 28 Voznik pri Kralju Matjažu pod Dobračem. Iz Podhoma.⁵⁷ Tudi pokrajinska označitev v uvodu: »Prišel je v skalnato pokrajino« ter »pečevje« v nadaljevanju in sklepu bi lahko pomenila področje zahodno od Dravske doline. Sorodnost motivov nakazuje povezavo Glazerjevega ožjega okoliša s Koroško, kar je razumljivo, saj so Ruše v srednjem veku pripadale benediktinskemu samostanu v Št. Pavlu v Labotski dolini⁵⁸ in so gospodarski stiki s Koroško tudi sicer bili živahni. Hkrati v Glazerjevem zapisu bremo prizore, ki učinkujejo zelo stvarno. Posebej prizor v uvodnem delu, ko med voznikom in menihom teče pogovor o vinu, njegovi prodaji in razkladanju, pa poznejša pohvala Matjaževega vina, z živim dialogom pričata, da je Glazer take prizore poznal iz življenja v domači hiši; njegov oče je namreč bil lastnik dveh vinogradov in je vino prodajal. Ni pa približan domačemu govoru jezik v pripovedih. Ohranjene so značilnosti knjižnega jezika, tako – vsaj večinoma – v besedišču, kakor v sintaksi in pravopisu. Zlasti iz jezikovne podobe proznih besedil je mogoče sklepati, da je Glazer obe pripovedi o Matjažu obnovil po spominu in tudi dodal kaj iz svojega, ne pa zapisal neposredno po pripovedovanju. Motivna sorodnost s koroškimi matjaževskimi pripovedmi pa dopušča sklep, da je Glazer za svoja dva zapisa o Matjažu poznal osnovo iz ust pripovedovalca v domačem okolju. Podobno velja za legendo Odkod hren?⁵⁹

Med zapisi iz leta 1908 sta tudi dve pesmi (59, 64). Obe spadata med besedila, ki jih ritmizirano govorijo otroci. Desetvrstičnica *Sonce sije, / dežek gre* (59) se začneja kakor večina šaljk tipa narobe svet o smešnem vremenu, zbranih v četrtem zvezku Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmi med otroškimi pesmimi št. 7818–7832.⁶⁰ Podoben začetek ima še pesem št. 7763 iz Matene pri Igu. Vendar razen enakih ali podobnih začetnih dveh vrstic ti šaljkivi verzi prinašajo pretežno druge motive, s katerimi so bolj poudarjeni nesmisli, značilni za pesmi tipa narobe svet, medtem ko v Glazerjevem zapisu izstopa zvočna plat besedila. Bližnjo vzporednico prvim šestim verzom pa prinaša štirivrstičnica št. 7824 iz Borovelj in še bolj zapis L. Reggija iz beljaške okolice, ki se glasi:⁶¹

Sunce sije, dižej gre,
Siva mačka v briezje gre;

⁵⁵ Glej opombi 47 in 48.

⁵⁶ Tak motiv je v tekstih 32, 52, 73, 76.

⁵⁷ Prim. *Storije I. Koroške narodne pripovedke in pravljice* zbral in uredil France Kotnik. Na Prevaljah 1924, str. 93–94, 109. Mohorjeva knjižnica 3.

⁵⁸ Prim. Jože Koropec, Ruše v srednjem veku. Glazerjev zbornik. Časopis za zgodovino in narodopisje 48 (1977) 1–2, str. 76–90.

⁵⁹ O zapisovanju in redakciji slovstvene folklore prim. Marija Stanonik, *Slovstvena folklorja v domačem okolju*. Ljubljana 1990, zlasti str. 17–56.

⁶⁰ Slovenske narodne pesmi. Zbral in uredil dr. Karel Štrekelj. Zvezek IV. V Ljubljani 1908–1923; navedene pesmi na str. 407–410. – Prim. tudi Zmaga Kumer, *Izročilo ljudske otroške pesni na Slovenskem*. Otrok in knjiga 14 (1986) 23–24, str. 17.

⁶¹ Besedilo je rekonstruirano po opombi k št. 7824 v Štreklju IV, str. 408.

Briezje se podare,
Mačka se zadare.

Če odmislimo značilnosti koroškega govora v tem zapisu (sunce, dižej, briezje, se podare, se zadare) in različno razdelitev začetnih verzov, moremo reči, da gre pri Glazerju za enako besedilo. Podobno je tudi besedilo št. 7825 s Kozjaka nad Mariborom, kakor ga je zapisal Svitoslav Hauptman. Nadaljevanje Glazerjevega zapisa – o piskru – je motivno nakazano v verzih št. 7828, ki jih je prav tako na Kozjaku zapisal isti zapisovalec. Skoraj dobesedno enaki kakor končne štiri vrstice v Glazerjevem zapisu pa so zadnji štirje verzi v šestvrstičnici št. 7594 iz Klobasnice (Globasnice), ki se v celoti glasi:

Aleluja,
Baba piskre kljuja,
Pisker se potoči,
Baba za njim skoči,
Pisker pravi: črep!
Baba pravi: trep!

Tu je motiv piskra, ki se potoči, utemeljen v drugem verzu, medtem ko v besedilu, ki ga je zapisal Glazer, očitno gre za združitev dveh besedil v novo enoto, kar je v ljudskih pesmih pogost pojav. Prav to kontaminirano besedilo pa je moralo biti vsaj na območju Ruš in okolice zelo znano. O tem priča dejstvo, da se ga še danes iz svojih otroških let spominja kar nekaj Rušanov:⁶² Jelica Jurše, rojena Robnik, po domače Čandrova (rojena 7. julija 1914 na Lobnici nad Rušami; nečakinja Glazerjeve žene Marije); Hinko Rebernik (rojen 15. julija 1918 v hiši poleg Glazerjeve domačije; tam je preživel nekaj otroških let ter tudi po preselitvi v soseščino prihajal h Glazerjevim); Katka Osterveršnik, rojena Ramšak (rojena 15. oktobra 1919; kot otrok je s starši nekaj časa živela v hiši poleg Glazerjeve); Jože Šmidhofer (rojen 1. septembra 1927; še danes eden od sosedov Glazerjeve domačije); Mira Namestnik, rojena Glazer (rojena 16. marca 1929 v Glazerjevi rojstni hiši; hči Glazerjevega mlajšega brata Alojza, gospodarja na domačiji od leta 1934 do smrti 1983).

Rušanka Jožefa Pepca Malec, rojena Ramšak (rojena 19. marca 1910 na Glažuti nad Rušami; otroška leta preživljala na Lobnici nad Rušami), se spominja, kako so govorili kot otroci:

Sonce sije, dežek gre,
siva mačka v breizje gre.
Kaj bo v breizju deilala?
Šibice bo reizala.
Kaj ji bodo šibice?
Metlice bo deilala.
Kaj ji bodo metlice?
Hišco bo pometala.

To je varianta k besedilu Solnce sije, dižej gre, ki je kot spremljava h kolu objavljeno v »zbirki koroških popevk«⁶³ Sijaj, sijaj, solnčece! Jezikovne neizenačenosti v besedilu (na primer deilala: pometala) ter knjižne oblike (kaj, bodo) kažejo na morebiten vpliv šole.

⁶² O tej pesmi in tudi o drugih Glazerjevih zapisih sem govorila v oktobru in novembru 1995 z nekaterimi starejšimi Rušani, večinoma iz soseščine Glazerjeve domačije. Zelo verjetno bi bilo število ljudi, ki se te pesmi – in še česa iz Glazerjevih zapisov – spominjajo, večje, če bi mi čas dopuščal, da bi se z vprašanji obrnila še na druge vaščane.

⁶³ Sijaj, sijaj, solnčece! Zbirka koroških popevk. Priredila T. Gaspari in P. Košir. I. zvezek. V Ljubljani 1923, str. 27.

Besedilo 59, živo vsaj še v prvem rodu po Glazerju, priča, da ga je Glazer tretješolec leta 1908 zapisal reš iz otroških ust, oziroma še bolj verjetno iz živega spomina na svoja bližnja otroška leta. Pri tem je ohranil tudi jezikovne značilnosti ruškega govora: močka, breizje, boba, za jim.⁶⁴

Druga pesem iz leta 1908 Stora boba, / stori ded (64) je prav tako šaljivka. Sedanji Rušani se je ne spominjajo natanko ali je sploh ne poznajo. Jelica Jurše je (24. novembra 1995) dejala, da »smo otroci (to pesem) ponavljali.« Hinko Rebernik se je (27. novembra 1995) verzov spomnil in pristavil, da so jih govorili kot šolarji. Katka Osterveršnik je (21. novembra 1995) povedala, da je »čula stare ljudi«, ki so pravili to pesem. Nejasno se je (28. novembra 1995) prvega dela spomnila Pepca Malec, ki je besedilo skušala nadaljevati, a se je domislila samo verza:

Hajda se zamlela...

Podoben začetek kakor Glazerjev zapis ima verižno-vpraševalna pesem⁶⁵ Stara baba, stari ded,⁶⁶ ki jo je 1970 pela Marija Mesič v Andovcih v Porabju; a nadaljevanje prinaša drugačne motive.

Kakor prva je tudi druga pesem v Glazerjevem zapisu vsaj deloma približana narečju. Pri obeh je najbolj opazno odstopanje od knjižnega jezika pri samoglasnikih a in o. Dolgonaglašeni a se v ruškem govoru labiovelarizira v indiferentni o,⁶⁷ namesto sekundarno naglašena o pa pri starejših Rušanih še zdaj lahko slišimo dolgi a, čeprav na splošno izginja.⁶⁸ Tako beremo v zapisih navedenih dveh pesmi oblike močka, boba, stora, stori in obliki mare (=mora) ter maja (=moja).

Na to opazno jezikovno značilnost na severni strani Pohorja je opozoril že dr. Jože(f) Pajek v Kresu 1883, v članku Črtice o Slovencih v Štajerskem Podravju, s posebnim ozirom na narodno nošo. V poglavju Pohorci⁶⁹ je objavil označitev Pohorcev, kakor jo je zapisal njegov »nekdanji učenec, gospod Franc R.....«. To je bil Franc Robnik z Lipóvnikove domačije na Lobnici nad Rušami, ki se je šolal na klasični gimnaziji v Mariboru od leta 1874/75 do leta 1881/82. Profesor dr. Jožef Pajek ga je poučeval slovenščino (poleg verouka) od četrtega razreda do mature 1882. V sedmem razredu je Franc Robnik imel govor Severna stran Pohorja, po katerem je Pajek povzel nekatere ugotovitve o Pohorcih, med drugim o njihovem jeziku: »Z ozirom na jezik jih greben Pohorja loči na dvoje. (Na severnej strani izrekajo prosto o [Šuman, str. 5. 3. a⁷⁰] kot a; nasproti pa spreobračajo a v o; za zgled naj služijo té-le besede: Ače za vado kaze posejo = Oče za vodo koze pasejo. Pis.) Na južnej strani se bližajo konjiškemu narečju.«⁷¹ Skoraj povsem enako je ta odlomek o Pohorcih objavljen v Pajkovi knjigi Črtice iz duševnega žitka štaj (erskih) Slovencev,⁷² le da je tam celoten citat naveden kot sodba Fr(anca) R(obnika). Podobno ugotovitev o jeziku, celo z istim primerom, navaja v svoji knjigi Pohorje Janez Koprivnik.⁷³

⁶⁴ O značilnostih ruškega govora prim. Zinka Zorko, Narečna podoba Dravske doline. Maribor 1995, zlasti poglavje Ruški govor, str. 308–318.

⁶⁵ Za termin verižno-vpraševalna pesem prim. Zmaga Kumer, n. d. v drugem delu opombe 60, str. 14.

⁶⁶ Zmaga Kumer, Pesem slovenske dežele. Maribor 1975, str. 325, št. 213, GNI M 31.702; prim. ista, drugi del op. 60, str. 14–15.

⁶⁷ Zinka Zorko, n. d. v op. 64, str. 308, 309.

⁶⁸ Prav tam, str. 310.

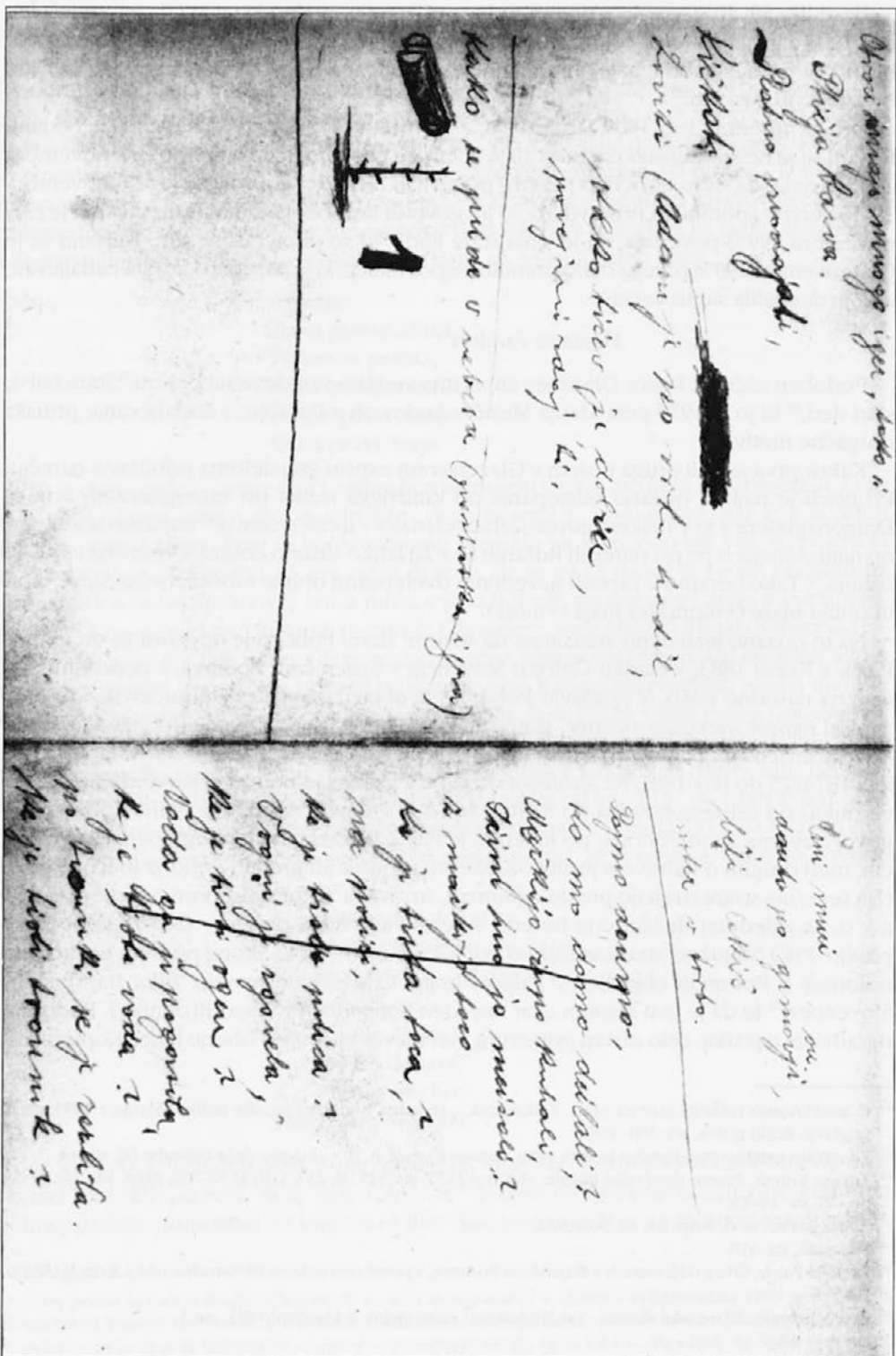
⁶⁹ Dr. Jože Pajek, Črtice o Slovencih v Štajerskem Podravju, s posebnim ozirom na narodno nošo. Kres 3(1883)6, str. 368.

⁷⁰ J(osp) Šuman, Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni. V Ljubljani 1881, str. 5.

⁷¹ Glej op. 69.

⁷² Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev. Sestavil dr. Josip Pajek. V Ljubljani 1884, str. 157.

⁷³ Janez Koprivnik, Pohorje. Maribor 1923, str. 89.

Sl. 2: Janko Glaser, Narodno blago (B1 a, str. 1 in 4)

V Glazerjevih zapisih moremo k pesemskim besedilom prešteti tudi dve varianti oponašanja zvonov (60). V obeh sta uporabljena priimka, ki sta pred desetletji v Rušah res obstajala: Lingelj je bil premožen kmet v središču vasi, na levem bregu Ruškega potoka, Riemerjeva koča je stala nedaleč stran.⁷⁴ V verzih je izrazit ritem, ki oponaša navadno zvonjenje (v prvem primeru) in trijančenje (v drugem primeru). Zvočno oponašanje poleg ritma prepričljivo soustvarja tudi glasovna podoba verzov, ki so – vsaj deloma – zapisani v narečju (dauč namesto daleč).

Med zapisi iz leta 1908 je tudi pastirska igra Pojmo doumo (61), ki spada med verižno-vpraševalne pesmi. Grajena je kot pogovor dveh oseb, ki jih je Glazer označil z A. in B. Pogovor sproži oseba A., oseba B. pa jo sprašuje, sprva po namenu nameravanega ravnanja, nato po načinu, kako se bo to zgodilo, končno samo še o tem, kje naj bi bili predmeti, pojavi, živali, rastline, ljudje, ki se v odrezavih odgovorih osebe A. nepričakovano pojavljajo in sproti izničujejo, kar ustvarja nove in nove nesmiselne položaje. Tako je celotna igra grajena z elementi narobe sveta in se njena komika stopnjuje do groteskne podobe gospode, ki:

Po morji se péle,
vse štiri v luft drži, mo tri kadí šise,⁷⁵
tri kadi cukra pa tri kadi meida.

V sklepu se govorca obrneta neposredno do vseh, ki ju poslušajo, ter zagrozita prve-mu, ki se bo zasmeljal, tako da igra na koncu vplete v dogajanje tudi občinstvo. To so pastirji, ki se odpravljajo proti domu, pa bi še pred razhodom radi doživeli kaj smešno veselega.

Podobne pastirske igre prinaša tudi več zapisov v Štreklju, zlasti od številke 7479 do 7489. V njih se v različnih povezavah pojavljajo polica, ogenj, voda, grm, sekira, kovač, golobi, gospoda. Tri besedila od teh so združena v motivno skupino: Sok (župo) bomo kuhali, a so bila zapisana v različnih delih Slovenije: št. 7487 je iz Suhe (zapisal Frč. Stelè), št. 7488 iz Pijavec pri Mokronogu (zapisal Jul. Slapšak), št. 7489 pa z Murskega polja (zapisal M. Valjavec). Po motivih je Glazerjevemu najbližji zadnji zapis, ki ga prinaša tudi dr. Josip Pajek.⁷⁶ A Glazerjev zapis se razlikuje od vseh zlasti po jeziku, saj je v njem ohranjena narečna podoba ruškega govora.

Posamezne motive pa najdemo ne samo v zapisih iz preteklih dob, temveč tudi v novih zapisih verižno-vpraševalnih pesmi, npr. v pesmi Stara baba, stari ded,⁷⁷ tako da v teh motivih lahko vidimo še vedno živi del naše slovstvene folklore.

Glazer tretješolec je v svojo beležnico do 25. maja 1908 vpisal 64 oziroma 65 zapisov,⁷⁸ kakor je bilo že ugotovljeno. Na posebnem listu pa so mu ostali še nekateri neprepisani zapisi. Med njimi so imenovane štiri otroške igre: ptičja barva (99), platno prodajati (100), kičkati (101), loviti (102), in pastirska igra: kako se pride v nebesa (103) z risbo.⁷⁹ Za lovljenje (102) je zabeležena izševalnica Adam je po vrtu hodil, ki pomeni vzporednico izševalnici o Evi v Štreklju, št. 8153 s Suhe na Koroškem (zapisala Neža Srienč).

⁷⁴ Na tistem mestu zdaj stoji poslopje, v katerem ima prostore cvetličarna. Glazer mi je leta 1962, ko sem iskala onomatopoejske verze, povedal, kakšna je -pesem- ruških zvonov, kadar navadno zvonijo in kadar trijančijo; hkrati mi je pojasnil, kje je stala Riemerjeva koča, ki je danes ni več.

⁷⁵ V osnutku besedila na priloženem listu B I a je beseda šisa izpisana, v prepisu v beležnici je zabeležena okrajšano: š...

⁷⁶ Dr. Josip Pajek, n. d. v op. 72, str. 131–132.

⁷⁷ Dr. Zmaga Kumer, n. d. v op. 66.

⁷⁸ Gl. op. 29.

⁷⁹ Gl. fotografijo št. 2. – Glazer sam ni bil nikoli pastir, je pa hodil na pašo s svojim sošolcem in prijateljem Francem – Frančkom Namestnikom (1892–1968).

Med igre je mogoče uvrstiti tudi neprepisano besedilo: Če reče kdo: »Piši me v r...«, odgovori drugi: Kapuna pa v torbo (98). To besedilo je blizu oporekanju psovkam in drugim izrazom, kakor ga Štrekelj navaja v št. 7915 in ga je zapisal Svitoslav Hauptman na Kozjaku nad Mariborom.

Neprepisana v beležnico je ostala prav tako kitica:

Črni muri
douta po grmouji,
beili bekič
noter v torbo (97).

To so besede objestnega berača, s katerimi je odbiral bele kose kruha od črnih in prve shranjeval, druge pa zametoval. Zgodba z izrazitim vzgojnim poudarkom je vezana na Mariborski (Felberjev) otok in jo je Glazer slišal od očeta.⁸⁰ Beračeve besede je 1908 gotovo zapisal tako, kakor mu jih je povedal oče (Alojz Glaser, 1857-1934). V literarni obdelavi v črtici Kupec pa je leta 1923 besedilo preoblikoval: »Beli hlebček, noter v torbo! Črni muri, dol po bregu!«⁸¹ Tako se je izognil zlasti germanizmu bekič, zamenjal pa je tudi zaporedje obojega kruha. Sama se spominjam, da sem v očetovi domači hiši kot otrok slišala zgodbo o objestnem beraču, a njegove besede so mi ostale v spominu nekoliko drugače: Beili bajsek noter v torbo, črni muri dōta po grmouji. Glazerjeva nečakinja Mira Namestnik se spominja beračevih besed v enaki obliki. Zgodba o objestnem beraču pa je živel tudi med ljudmi na selniški strani; Metka Vrbnjak, rojena Pustavrh (rojena 1939 v Selnici ob Dravi) mi je v novembru 1995 povedala, da jo je slišala od svoje mame Antonije. Beračeve besede so se v tej pripovedi glasile: Beili jokl noter v žokl, črni muri douta po grmouji.

V počitniškem času med tretjo in četrto gimnazijo se je Glazer še enkrat lotil zapisovanja v svojo beležnico. Tako je nastalo še sedem zapisov, štirje 4. VIII. 08, zadnji trije so nedatirani. Prva dva (66, 67) prinašata pregovore. Zlasti prvi, o pozabljivosti človeka, ki na sebi šiva, je še vedno živ med ljudmi. Dr. Josip Pajek ima v Črticah iz duševnega žitka štaj. Slovencev ta pregovor zapisan v obliki svarilne prepovedi: Človek ne sme na sebi nič šivati, sicer vse pozabi.⁸² Tudi za drugi pregovor o bolhah in ajdi najdemo že pri Pajku po pomenu enak pregovor iz Sv. Jurija na Ščavnici: Če je po letu veliko bolh, bo hajdina jako rodna.⁸³

Risba cepca (68) in delno poimenovanje njegovih delov nadaljujeta Glazerjevo zapisovanje v smer, s katero je začel, saj je kot prvo besedo pojasnil skočnik in jo tudi opremil z risbo. Vendar za cepca očitno ni našel nikogar, ki bi mu bil znal poimenovati vse tri njegove dele, tako da je ta zapis ostal nepopoln.

Naslednji štirje vpisi (datiran s 4. VIII. 08 samo prvi) kažejo, da se je Glazer, ki je sprva zbiral le posamezne besede in jih tudi ni zapisoval v narečni obliki, začel zavediti zakonitosti v narečju, ki besede odmikajo od podobe, znane iz knjižnega jezika. Tako je opozoril na ostanke »družilniškega oj pri ženskih samostalnikih nam. o«, ohranjene v ledinskih imenih: pod gorój, za vadój, za Dravój (69). Prvo poimenovanje je živo še danes in označuje pot ob vznožju Pohorja od naselja Lobnica (v dolini) mimo Ruš do Limbuša. Drugi dve oznaki sta se po vojni, ko se je zaradi hidroelektrarne Mariborski otok gladina Drave zvišala in zalila stezo, ki je prej tekla na desnem bregu od Ruš do Studencev, začeli pozabljati in se ju spominjajo samo starejši Rušani.

⁸⁰ Prim. op. 10; besedilo je ponatisnjeno v knjigi Janko Glazer, Razprave – članki – ocene (op. 12), str. 497–498.

⁸¹ Prim. op. 11, str. 181.

⁸² Dr. Josip Pajek, n. d. v op. 72, str. 34.

⁸³ Dr. Josip Pajek, n. d., str. 9.

Na posebnost v ruškem govoru, feminizacijo samostalnikov srednjega spola s končnico -o, opozarja zapis 71,⁸¹ ki prinaša nekaj primerov.

Dva zapisa upoštevana glasovne spremembe v narečnih oblikah: temel (70) namesto temen, kar je nastalo po disimilaciji nosnih zvočnikov, in vtekniti namesto vtakniti (72), kjer gre za razvoj dolgega polglasnika v e, kar je značilno za štajerska narečja sploh.⁸⁵ Prvega pojava v govoru današnjih Rušanov skoraj ni več zaslediti, drugi je še živ.

V drugi, nedatirani beležnici (B II), ki je nastala po letu 1911, je zabeleženih 68 zapisov, na vložnem listu (B II a) pa je ostalo neprepisanih še 9 zapisov; skupno je torej iz tega časa 77 zapisov.

Po številu tudi tu prevladujejo posamezne besede; v beležnici jih je dvaintrideset, na vložnem listu je še ena. Tudi (stalnih) besednih zvez in rekel je precej, v beležnici trinajst, neprepisanih pet. Tem so blizu primere, ki jih je v beležnici šest, na vložnem listu sta še dve. Številnejši so pregovori, vseh je devet; ena je vraža. V beležnici sta zapisani še dve kratki zgodbi, ena je ostala v konceptu. Pesemskih besedil je pet, če k njim prištejemo ritmizirano posmehljivko Na cvetno nedeljo (126).

Ob primerjavi zapisov v drugi beležnici z zapisi iz leta 1908 vidimo, da se je Glazerju zapisovalcu z leti izostril čut za slikovito nazornost jezika. Ne gre mu več toliko za predmetni svet kmečkega okolja, temveč je mogoče čutiti njegovo zavzetost ob jezikovni ustvarjalnosti ljudi v domačem kraju. In še nekaj ga privlači: duševnost človeka, kakor se kaže v njegovem govoru, še posebej v stalnih besednih zvezah, primerah, rekljih in pregovorih.

Med besedami v drugi beležnici pa vendarle najdemo še precej izrazov, ki so povezani s svetom kmečkega človeka. Deloma jih je pomensko razložil Glazer sam, deloma so tu objavljena pojasnila oprta na slovarje in strokovno literaturo, pri nekaterih besedah pa so upoštewane razlage Jelice Jurše, Katke Osterveršnik in Francija Namestnika,⁸⁶ ki ponekod odstopajo od Glazerjevih pojasnil.

V okvir kmečkega življenja in dela ter narave spadajo besede: siuna zemlja (106) – silna prst (Pleteršnik⁸⁷), rodovitna zemlja (Katka Osterveršnik); vimlati = dobivati vime (118, Glazer) – Ko krava vimla, bo skoro povrgla (Jelica Jurše); oplaženo mleko = ni penasto (117, Glazer); vin(i)ce = posebna vrsta jabolk (116, Glazer) – rdeča jabolka (J. Jurše), rdeča in zelena jabolka, podobna carjevičem (K. Osterveršnik), rdeča ploščata jabolka (Franci Namestnik); koza je razsehla (119) – razsušena (J. Jurše, K. Osterveršnik), sod je razsehel (K. Osterveršnik), koza – leseno stojalo iz okroglic (-rajc-), vpetih na obeh straneh v upognjena kosa lesa, v katera so vdelane štiri noge (-tace-), nanjo položijo zaklano svinjo, da jo olupijo in razkosajo (K. Osterveršnik, F. Namestnik); razsapel (156) – razsaplo drevo = ein eisklüftiger Baum, Pohorje (Pleteršnik), eisklüftig = razzebelkast, razzebel, od mraza popokan (Cigale⁸⁸), razsapel kostanjev les = od boleznih razpokan (F. Namestnik); črstvina, črstvinast les (134) – črstvi les sredi hloda (K. Osterveršnik, F. Namestnik); mlat, i (138) – das Dreschen = mlačev (Pleteršnik); za prélost kositi (139) – za

⁸¹ Zinka Zorko, n. d. v op. 64, str. 313–314.

⁸⁵ Zinka Zorko, n. d., str. 308.

⁸⁶ Franci Namestnik, rojen 23. aprila 1927 v Rušah, sin Franca Namestnika, gl. op. 79, mož Mire Namestnik, gl. str. 152.

⁸⁷ Slovensko-nemški slovar. Uredil M(aks) Pleteršnik. Prvi del A–O. V Ljubljani 1894. Drugi del P–Ž. V Ljubljani 1895.

⁸⁸ Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Erster Theil A–L. Zweiter Theil M–Z. (Sestavil Matej Cigale.) Herausgegeben auf Kosten des Hochwürdigsten Herrn Fürstbischofes von Laibach, Anton Alois Wolf, Laibach 1860.

(s)proti kositi (J. Jurše, K. Osterveršnik); cepinovec (131) – toporišče za cepin (J. Jurše, K. Osterveršnik); čunuk (167, Glazer je domneval, da gre za besedo čelnik) – čelnik = der Stirriemen (Pleteršnik – Caf), čunuk je sprednji in zadnji del kripe, na krajih obeh stranic, kripa je razstavljen okvir iz desk, -koš- na vozu za prevažanje listja, gnoja, krompirja ipd. (F. Namestnik). Iz rastlinskega sveta sta: slivka = goba, ki raste spomladi po sadonosnikih (171, Glazer) – majnica (K. Osterveršnik); cedilje = kvrčje (146, Glazer) – cedilje = die Hainbinse, Luzula (Pleteršnik), cedilja, cedilje, Luzula campestris (Bezljaj⁸⁹), travi podobna rastlina, ki raste po gozdovih in travnikih, bekica (SSKJ⁹⁰), kvrčje = die Binse, Scirpus lacustris (Pleteršnik – Caf). Glazer je v poznejših letih nam otrokom ob Dravi iz visokih, gladkih, okroglih stebel te rastline, ki jo je imenoval kvrčje in ima značilnosti ločja (Juncus sp.⁹¹), prek dlani in prstov leve roke -pletel- stolčke z naslonjali; tega ga je naučil njegov oče, ki ga je kot prvorojenca pogosto jemal s seboj v domači gozd. O vremenu, dogajanju v naravi in o spravi pridelka govorijo glagoli: je (s)preletelo = prenehalo je deževati (123, Glazer); kostanji se razpršijo (121); vino se zvetri (148) – če je sod odprt, se vino zvetri, alkohol izhlapi in vino se skisa (J. Jurše, K. Osterveršnik, F. Namestnik).

Sorodstveno povezavo pojasnjuje zveza: -mrzel- stric = mož tetice (142, Glazer) – mož mamine sestre (K. Osterveršnik), tetica = teta (K. Osterveršnik). Človekov temperament označuje beseda: vihta (179) – frfrast, vihrav človek: Ti si tak ko na vihta (K. Osterveršnik). Tudi pridevniki se večinoma nanašajo na človeka in njegove lastnosti: besedljiv je = rad toži (148, Glazer) – besédljiv = jezikov, rad ugovarja (K. Osterveršnik); hudokrven (160) – vročekrven (K. Osterveršnik); odrt = jokav, kujav (166, Glazer); prebeden (165) – nenaspan (K. Osterveršnik). Glagoli označujejo človekovo počutje, čustveno odzivanje oziroma njegov odnos do sočloveka: oteme se mi, otelo se mi je = naveličal sem se, otemič je (111, Glazer) – (hrana) mi ne paše (J. Jurše), toto je tak otemečno, ni za jest, če je preveč mastno (K. Osterveršnik); mrzi mi = sitno mi je (170, Glazer) – če je mrzlo, mi mrzi vunta it, mi grouzi (K. Osterveršnik); zbičiti koga (144) – te bom še jaz že zbičo = ti bom že vrnil (K. Osterveršnik); nadúšiti = nabiti (159, Glazer); trgati se = prek dajati (oče) (162, Glazer) – trgali so se = so se ravsali, so se prepirali, ko so prevzemali (K. Osterveršnik), nes smo pa tak trgali = fejest deilali (K. Osterveršnik).

Med besedami je nekaj prislovov in predlogov: vrhka (107) – prislov zgoraj ali predlog nad (Pleteršnik); čérika = včeraj (115, Glazer); zavsema (137) – čisto, povsem, zavsema je šel od doma, za zmerom (K. Osterveršnik); gosto = pogosto (169, Glazer); na kljubest (155) – na jezo, nalašč (J. Jurše), nalašč (K. Osterveršnik); némer = nemara (120, Glazer) – predlog zaradi, zavoljo: A lahko grem? Nemer mene pa te idi (K. Osterveršnik), predlog namesto: Nemer totiga prta pa bom djala oniga (K. Osterveršnik), prislov vendar: Smo nemer neka naredli (F. Namestnik).

Med rekli in besednimi zvezami so nekatere običajne in splošno znane: Se bo menda ja enkrat izlilo (140) – bo nehalo deževati; bôsti izpod čela (122) – -Bodeš ko vol spod čela, - so rekli, če si grdo gledal (K. Osterveršnik). Še danes splošno uporabljane zveze so: vse je vzelo = neurje (180, Glazer) – ujma je uničila ves pridelek; čisto v tle visi (178) – preobloženo sadno drevje; sadje ... se prstov primlje (135) – ga kradejo (K. Osterveršnik); pri tenkem časa (114) – malo časa (J. Jurše); ... ne bode petač stegno (176) – ne bo umrl;

⁸⁹ France Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika. Prva knjiga A–J. Ljubljana 1976.

⁹⁰ Slovar slovenskega knjižnega jezika. Prva knjiga A–H. Ljubljana 1970.

⁹¹ Kvrčje (Juncus sp.) ima značilnosti ločja, ne bekice ali srpice, kakor kažejo pojasnila pri Pleteršniku in Bezljaju. Prim. Dr. Angela Piskernik, Ključ za določanje cvetnic in praprotnic. 2. predelana in pomnožena izdaja. (Ljubljana) 1951, str. 343–346, str. 354.

sitnost presevati (151) – že pa sitnost preseivlješ = si sitna (K. Osterveršnik). Redkejša se zveze: sadje je navlek = mnogo vprašujejo po njem (110, Glazer); gladuje na pesjo mest (112) – Smo prišli na tako pesjo mest, da smo prav gor plačali = na tak slab kraj, mesto (K. Osterveršnik o svojem očetu Petru Ramšaku, 1878–1956, delavcu v tovarni dušika, ki je v prvi svetovni vojni (=v vojski) bil v Karpatih in je pozneje pripovedoval o spominih s fronte); na mest zeleno (113) – Ježeš, tote jabuke so ja na mest zelene, totih nene jeite = jabolka so še čisto zelena (K. Osterveršnik, spomin iz otroških let); na počivež jesti (153) – počivež = počitek, počivanje (Pleteršnik), tako so rekli, če je bilo (na mizi) malo, pa bi kdo kar jedel in bi drugim nič ne ostalo = na silo jesti (K. Osterveršnik). Bolj kot raba posameznika zvenita zvezi: ozek proces (132); črn ležnivec (133). Podobno učinkujejo rekla: Si naj le knofe obriše! = roke (175, Glazer); Kaj, ali temu krčmarju je lisica pipo odnesla? (177) – to bi lahko bil odlomek posmehljive zgodbe; Tako suknjo ste mi obesli! Kaj bi obešali! Vsak si jo sam obesi (149) – če so koga česa obdolžili (K. Osterveršnik). O domiselnosti in duhovitosti priča pripovedni odlomek, enako njegova še zdaj živa različica: Veš, kaj je še najbolje pri solati? Da se pregane, če jo vtekneš v usta. (125) – Če sn na vlke kose natrejila saloto, so moti rekli: »Te pa pregani, pa bo šlo dōta.« (K. Osterveršnik).

Med primerami, ki povečini pomenijo enkratne besedne povezave, učinkujejo nekatere skoraj suhoparno stvarno: priden ko ura (157, Maribor); iskati s kokošjo natančnostjo (172). Domiselne in nazorne so primere: raven ko strel (128); Tako smo spravli domu kakor bi kradli (161) – če so pridelek spravljali pred slabim vremenom (K. Osterveršnik); Vleče se kakor evangelje na cvetno nedeljo (173) – ko se bere pasijon. Primera o farškem hajžerju (= žepu) in mlinerskem rokavu (129) je že blizu prispodobni. Podobno velja za primeri: Spipali so se zanj, tak ko bi juda v pekel vrgel (130) – če je bilo (na mizi) malo mesa ali česa drugega, so se otroci stepli za to, pa so starejši tako rekli (K. Osterveršnik); Se je pripeljal kakor škopnik (152) – če človeka nisi pričakoval, če je prišel nepričakovano (K. Osterveršnik), škopnik so rekli padajočim zvezdam (K. Osterveršnik).⁹²

Med pregovori je znan v živi rabi in literaturi pregovor o zarečenem in pečenem kruhu (124).⁹³ Podobno velja za pregovora: Luč v pest, ključ s pesti! (136)⁹⁴ – Ti meni luč, jaz pa tebi ključ (K. Osterveršnik); Kjer baba gospodari, volk mesari (108)⁹⁵ – Kjer je baba gospodar, je volk mesar (J. Jurše). Pregovor: Babo jezik tepe (109) spominja na sporočilo v legendi Odkod hren? (3). Še vedno se sliši med ljudmi pregovor o krpljah (za seno, krmu), za katere je vseeno, kako jih obrneš, ker so na obeh straneh enake (164) – Glazer je to slišal v Rušah iz ust Leopolda Skodiča (1879–1943), ki je bil s Spodnje Polskave. Samo posamezniki še poznajo pregovor: Skoči, dekler si pr oči, / ko boš pr sini, te pa pogini! (168) – tako so rekli otroku, če so ga poslali na kako pot, da bi se hitro vrnil (K. Osterveršnik). Bolj nejasen je pomen pregovora: Ve temu grahu bič (143), ki danes ni več znan. Dva pregovora govorita o vremenu oziroma o dogajanju v naravi: Kadar kostanji cvetijo, je najbolj zaspani čas (141); Kakšen veter je na Velikonočno soboto, tak premaga. (Črn veter) – podobno velja za veliki petek.⁹⁶ Vraže o tem, kako človek hudiča zaveže, da najde izgubljeno stvar, ko pljune na trpotec in nanj položi kamen (147), danes ljudje v Rušah ne poznajo več.

⁹² Za škopnika prim.: dr. Josip Pajek, n. d. v op. 72, str. 228; Jakob Kelemina, Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Celje 1930, str. 109–112; Anton Gričnik, Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo. Pohorje pripoveduje. Ljubljana 1995, str. 162–168. – S škopnikom so strašili otroke (M. Namestnik).

⁹³ Prim. Fran Kocbek in Ivan Šašel, n. d. v op. 34, str. 204.

⁹⁴ Prim. n. d., str. 69, 115, 118, 182.

⁹⁵ Prim. n. d., str. 96.

⁹⁶ Prim. n. d., str. 245.

Še vedno pa je znanih več različic pripovedi o ženski, ki je namakala žemljo v žganje. Šaljiva zgodba v Glazerjevem zapisu (127) se omejuje samo na to dogajanje. V Selnici se je ohranila bolj zaokrožena zgodba s poudarjeno komiko v sklepu: Ena ženska je šla na romanje v Puščavo k sveti Ani. Si je v gostilni naročila en fraklč. In v tisti fraklč je namakala žemljo. Pa je rekla: Če je žemla en fraklč spila, ga bom pa še jaz. Potem pa si je rekla: Mislila sem, da bom jaz okol svete Ane hodla, zdaj pa sveta Ana hodi okol mene. (Viktor Vrtnjak čul od tašče Antonije Pustavrh, povedal 15. novembra 1995.) V Rušah je znana zgodba s sorodnim motivom: Ko so otroka h krstu nesli, pa so nazaj gredoč ženske žemlo namakale v vino al žganje. So pa rekle, da je žemla vse popila, pa so še botre popile. So prauli, da so ble tak pijane, da so otroka zgubile (K. Osterveršnik). O Ani sem tudi čula stare ljudi (K. Osterveršnik). Med smešnice spada še aitiološka zgodba o tem, zakaj pes tace vzdigne, kadar hčije (174), ki je danes ne poznajo več. Čisto realistično pa učinkuje pripoved o hlapcu, ki je prinesel likof nazaj (158) – likof (= plačilo) so dobili navadno za božič, če je hlapec ostal, če si je premislil, pa je likof prinesel nazaj (K. Osterveršnik), takomest = pri taki hiši, pri takih ljudeh. Čeprav gre samo za drobce pripovedi, izzove v bralcu živo predstavo o medsebojnih odnosih na kmetiji.

Med pesemskimi besedili v drugi beležnici je kot prvi zapis sploh zabeležena štirivrstičnica (104):

... Ko bi, rožca, modra bila,
 slanica bi te ne vmorila.
 O zakaj se nisi skrila,
 ti nesrečna rožica?

Kitica se začena s tremi pikami, s čimer je zapisovalec nakazal, da gre za nadaljevanje. Res pomeni ta kitica vsebinsko nadaljevanje štirivrstičnice, ki jo Štrekelj uvršča v motivno skupino Ljubezni slana:⁹⁷

Je pa davi slanica padla
 Na zelene travnike,
 Je vso travco pomorila
 In vse žlahtne rožice.

Z dodano kitico v Glazerjevem zapisu je ustvarjena nova vsebinska varianta k tej motivni skupini. V Rušah kitico poznajo in K. Osterveršnik mi je k njej zapela drugačno začetno kitico:

Doli v kraju sama zase
 med grmovjem roža rase.
 Oj le rasti, oj le rasti,
 ti prelepa rožica.

V taki obliki poznata pesem tudi J. Jurše in M. Namestnik.

Vse tri se spominjajo tudi štirivrstičnice (105):

Marička, kaj tajiš,
 da sama tu ležiš?
 Saj se na slamec pozna,
 da sta ležala dva.

K. Osterveršnik je pri petju tretji verz oblikovala malo drugače:

Na slamci se pozna, ...

⁹⁷ Štrekelj II, št. 1224, prim. tudi št. 1225–1240.

Različne variante tega motiva prinaša Štrekelj iz različnih krajev Slovenije.⁹⁸

Med pesmimi v tej beležnici je tudi petvrstična kitica (163), za katero so ljudje bili prepričani, da jo je napisal Jurij Vodovnik:

Moj oče so bili en korpopletač,
a jaz sem pa bil en njih zvest pomagač,
sem slamo dol pucau,
sem klasje dol štucau,
sem vitre namakau v žehtar.

Te verze je rad zapel Peter Osterveršnik (1878–1954), gozdni delavec, ki je kot domač mesar hodil po hišah kolinit. Ko je malo popil, je začel peti in za to pesem je vedno rekel, da je Vodovnikova (K. Osterveršnik, snaha Petra Osterveršnika). Na Vodovnika res spominja ritem pesmi, ki je v prvih štirih verzih enak kakor v prvih treh verzih njegove znane pesmi *Od pohorskih kmetov (paurov) vam hočem zapet*, le zadnja vrstica je za dva zloga krajša kakor pri Vodovniku. Tematika in način izražanja sta prav tako podobna, vendar te pesmi ne najdemo v zbirkah pohorskega pesnika.⁹⁹ Tudi Glazer ni zabeležil k besedilu avtorja, čeprav ni izključeno, da je verze slišal od Petra Osterveršnika, ki je pesem pripisoval Vodovniku.

Nenavadno zveni štirivrstičnica (145), kjer se ob prvem branju zdi, da gre za zagovor:

Čura malerka,
radanta rašanta,
moti matulova,
vmrla ti bom.

Zadnji verz govori o napovedovani smrti, beseda čura, s katero se prvi verz začenja, pomeni lahko *Polyporus officinalis*, macesnovo gobo (Bezljaj – Vodnik), ki jo Pleteršnik označuje: *der giftige Lerchenschwam*, torej strupena goba. Druga beseda v tem verzu: *malerka* spominja na nemško iz francoščine: *das Malheur* = nezgoda. (Je bil pa pravi maler = nesreča, ta beseda je še živa, F. Namestnik.) Tako bi bilo možno v verzih, ki so grajeni z izrazitim ritmom ter poudarjenimi zvočnimi učinki: »radanta rašanta« in hkrati z zabrisanimi pomeni, videti besedilo zagovora za ozdravitev pri zastupitvi. Posamezni verzi ali njihove različice pa se pojavljajo tudi v drugih pesmih in v drugačnih povezavah, tako verz: »vmrla ti bom« (ali njegove variante) v pesmih motivne skupine *Ljubica v javorovi senci*.¹⁰⁰ Med njimi je št. 1268 iz Framu, ki jo je zapisal Oroslav Caf; govori o bolni mladi divojki Micki, ki leži v »špampetu«, tolaži pa jo mladi fantič Miha. Vsaka od sedmih kitic ima štirivrstični pripev:

Filia malerka
In sankte redankte,
Madija, matudija,
Poziblji ga ti!

Tu se pojavljajo deloma latinske ali iz latinščine izpeljane besede, ki lahko pomenijo samo zvočno-ritmično napolnitev posameznih verzov ne glede na pomen, vendar je zadnji verz pomensko razviden in govori verjetno o majhnem otroku. Tako bi »mlada

⁹⁸ Prim. Štrekelj II, št. 1897, četrto kitico (Kranjska); štirivrstičnico št. 4387 (Štajerska); podobna je štirivrstičnica št. 4388, ki jo je v Framu, na južni strani Pohorja, zapisal Oroslav Caf.

⁹⁹ Prim. Dr. Fr. Mišič, *Izbrane pesmi pohorskega pevca in pesnika Jurija Vodovnika*, 1941; Igor Cvetko, *Jest sem Vodovnik Juri. O slovenskem ljudskem pevcu, 1791–1858*. Ljubljana 1988.

¹⁰⁰ Prim. Štrekelj II, št. 1267–1270.

divojka- lahko bila tudi porodnica, začetni verz pripeva pa bi lahko pomenil nesrečno hčerko (filia = lat. hči). Ob primerjavi s tem pripovom se tudi Glazerjev zapis more brati kot okrušek daljšega besedila, uvodna beseda čura pa bi morda prvotno lahko bila (h)čera.

Prav tako nejasen je pomen ritmiziranega besedila Na cvetno nedeljo (126), ki je oblikovano kot posmehljiv ali zabavljiv dvogovor med župnikom in organistom. Ponavljanje in zategnjeno izgovarjanje posameznih besed, tele-eta, ce-ciliga, verjetno oponaša petje pri maši na cvetno nedeljo, ki traja dalj kakor druge, ker se bere pasijon. Tudi že navedeni Glazerjev zapis 173 govori o evangeliju na cvetno nedeljo, ki se vleče.

Čez približno deset let se je 1922 in 1923 Glazer, takrat že profesor v Mariboru, spet lotil zapisovanja »narodnega blaga«, in sicer na še prazne strani v prvi beležnici iz leta 1908. Nastalo je 25 zapisov, če štejemo zapis na str. B I 24 a (96), ki prinaša 64 (deloma prečrtanih) besed, kot eno enoto; tu je Glazerja zanimalo prehajanje o > a in nasprotno.¹⁰¹ Prav ta zapis priča, da je Glazer nameraval bolj sistematično dognati nekatere zakonitosti svojega domačega govora, hkrati pa zapisano gradivo kaže, da je ostalo samo pri prvem, še ne domišljenem osnutku.¹⁰² Drugo vprašanje, ki je Glazerja pri jeziku zanimalo, je raba pasiva: Bodite prošeni! – Ali so hlapci klicani? – Rečenje je (80). Take oblike so v ruškem govoru žive še danes. Glazerjevo pozornost je pritegnila tudi nevtralizacija spola:¹⁰³ Tako smrdi eden (brez ozira na spol!) po hlevu! (84), kjer si je stenografičal nemški prevod po pomenu.

Posameznih besed je Glazer zdaj zapisal samo šest. Vse spadajo med manj uporabljane besede. Osredok = kos zemlje med vodo (Insel = otok), Glazer je besedo slišal od Franca Grizolda, 1852–1938, posestnika na pohorski kmetiji na Smolniku nad Rušami, sina Davorina Grizolda, ruškega narodnega buditelja. Stranik = klop ob peči (75 a,¹⁰⁴ Glazer); tri besede so zloženke: dolgoprsten (76) kradljiv (M. Namestnik), plahoritne (svinje, 82) – plahe (K. Osterveršnik), jednoperka (94), ena je sestavljenka: predpičnik = predpasnik (89). Za vse velja, da učinkujejo skoraj drastično nazorno. Prvo (76) je Glazer zapisal 1922 pri Čandru, na pohorski kmetiji nad Rušami, od koder je bila doma njegova žena Marija. Oznako za svinje je zabeležil na Otiškem vrhu 1923, kamor je z ženo in sinom Matjažkom šel na počitnice. Jednoperka je bolj znana kot samoperka (*Parnassia palustris*), katere sliko prinaša knjiga dr. Angele Piskernik.¹⁰⁵ Eno od rastišč jednoperke, nizke rože z drobnim belim cvetom, je bilo nad Žampovo kmetijo (na poti iz Ruš k Čandru, na parobku pred začetkom strmega kolobarja). Drug naziv za to rožo, otebica, razlaga Pleteršnik netočno kot verjetno poimenovanje za planiko. Stari Špeh, ki je naveden pri besedi predpičnik, je imel krčmo in »kavarno« tik ob Glazerjevem sadovnjaku. Pisal se je Toš (kakor je povedal J. Šmidhofer, sedanji lastnik zemljišča, na katerem je nekoč stala »Špehova koč«).

Še danes so rabljene besedne zveze: košato se meniti (95) – na veliko se meniti (M. Namestnik); krhko se smejati (85) – od srca se smejati (M. Namestnik). Znana je tudi raba besed v prenesenem pomenu: vreme se opravi (77); noga zaspi (78); prav tako: toča pod

¹⁰¹ Prim. Zinka Zorko, n. d. v op. 64, str. 308–310.

¹⁰² Ta stran med prepisi ni upoštevana, posredovana je samo s fotografijo štev. 3. – Med besedami je treba pojasniti besedo orba – (lesen) zapah pri vratih, »zapri orbo« (K. Osterveršnik, P. Malec, J. Jurše, H. Rebernik), »harba« (J. Šmidhofer).

¹⁰³ Dr. Zinka Zorko se lepo zahvaljujem za jezikoslovna pojasnila.

¹⁰⁴ Pomotoma sta dva vpisa označena z isto št. 75, zato je ta zapis zdaj št. 75 a – Glazerjevi zapisi obsegajo torej v celoti 181, ne 180 enot, kolikor je številka pri vpisih.

¹⁰⁵ Gl. dr. Angela Piskernik, n. d. v op. 91, str. 27, slika 53.

o > a : (arbu)

kasa, kōsa, kōza, naja, karc,
 vada, (oča), ~~kōca~~ kōpa, slana,
 pas, mlaka, [praka], trava, krava,
 maja, slobo, gladek, kratek,
 nažel,
 dama (ka [j])

plavat, davat, počasen,
 oran, (šmign) časa,

plada, apru, apricu, haba,
 babjek, babjovica, kablji,
 kaj(e), bala, (fana) parhanl,
 (farba), bas, basat(i),
 hasne, bedat, belak, mlaka,
 (bera) @ vrnje, plaja, klanje,
 blasen, blate, bajat, bramon,
 brava, brantisa, spranja, branje,
 brada, čapa, esesno čigati,
~~čigati~~, časa, čakati

streho = kradljiv služabnik (83, Glazer) ter primera: občutljiv kakor breja mačka (91, viničar, 23. VIII. 1923). Tudi pregovori so vsi znani v literaturi, deloma med ljudmi: Goste službe, redke suknje (75, 7. I. 1923 – mati, Marija, roj. Volmeier, 1870–1952),¹⁰⁶ Nadúha spravi človeka od kruha (87);¹⁰⁷ Kdor se med otrobi zmeša, ga svinje požrejo. (88, Oče 12. VIII. 1923).¹⁰⁸ Slikovito je posredovana temperaturna razlika med Gradcem in Mariborom: Za eno suknjo je v Gradcu bolj mrzlo ko v Mariboru (81, 28. XII. 1922 – oče). Pri Čandru je Glazer 1922 slišal šaljivo domislivo: Ali verjamete, da je pes na jajcih sedel? (79). Značaj neimenovane ženske osebe je mogoče razbrati iz njenega odrezavega odgovora na preveliko vljudnost (74). Podoba slaboumnega kravarja, ki si je z nožem odrezaval kruha in na njem – ubijal uši! (86), kljub anekdotičnosti spada med drobne karakterne portrete. Dva zapisa samo nakazujeta etnološko snov: Kako lovijo kose v vinogradih! (92) in Mravljinjak! (93). Glazer je pozneje izdelal samo drugo napovedano snov.¹⁰⁹

Najzanimivejše besedilo v celotni zbirki Glazerjevih slovstveno folklornih zapisov pa je bajeslovna zgodba Kankärl = hudobec (90), ki jo je slišal od matere, po rodu Selničanke. Pripoveduje o kmetici, gostilničarki, ki se je v mraku s hlapcem vračala domov na vozu med polovnjakoma kupljenega vina. Nenadoma sta na travniku, mimo katerega sta se peljala, zagledala belega konja, ki se je pasel. »Uprežena konja sta se tako ustrašila, da sta skočila v stran in pri tem sta polovnjaka tako treščila drug ob drugega, da sta kmetico zmečkala.

Tistega belega konja je baje pasel »kankärl«.

Zgodba zveni realistično in bi se pripovedovano lahko zgodilo. Verjetno se je tudi zares kdaj primerilo kaj podobnega, pa je zaradi srhljive smrti ponesrečene gostilničarke ljudem ostalo v spominu še v naslednjih rodovih. Povzročitelj smrti je bil beli konj, ki ga je baje pasel »kankärl«, tako da je smrt povzročil pravzaprav on.

V naslovu je Glazer osebo kankärl poenačil s hudobcem, torej z zlim duhom. Gotovo je tako razlago slišal od matere, ki mu je zgodbo pripovedovala. Tako je mogoče predvidevati, da je tako pojmovanje za kankärla nekoč med ljudmi (vsaj na levem bregu Drave) bilo živo, čeprav se danes tega nihče več ne spominja.

V nemščini pomeni beseda Kanker raka, prav tako beseda känkara v Hercegovini in Dubrovniku (Bezljaj). Po rakih je verjetno bil poimenovan potok v Kamniški grabi (zahodno od Maribora), kjer je stal dvor Konkaren (zabeležen 1282), oziroma Kunkaren (2. 1. 1296); poimenovanje se je v listinah deloma spreminjalo, dokler ni prišlo 1458 do imena Gannkern in 1499: Gannkerspach.¹¹⁰ Tako je mogoče z dokajšnjo verjetnostjo sklepati, da se je kateri od vitezov s tega dvora (dvori so imeli posest v velikosti vsaj dveh kmetij)¹¹¹ kot jezdec na belem konju po svojih lastnostih in ravnanju zapisal v spomin ljudi kot negativna oseba. Poznejši rodovi so na njegov konkretni obstoj pozabili, ostala pa je predstava zlega bitja, ki je zadobilo bajeslovne poteze.¹¹²

Naziv Kerkaluka iz knjige pohorskih pripovedi Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo,¹¹³ očitno samo nekoliko podobno zveni, ni pa med poimenovanjema povezave.

¹⁰⁶ Prim. Fran Kocbek in Ivan Šašelj, n. d. v op. 34, str. 55.

¹⁰⁷ Prim. n. d., str. 123.

¹⁰⁸ Prim. n. d., str. 91; prim. tudi Leopold Kretzenbacher, Slovenski pregovori v starih štajerskih rokopisih. (Prevedla Vida Matičetova.) Slovenski etnograf 5 (1952), str. 165.

¹⁰⁹ Prim. op. 4.

¹¹⁰ Prim. Historična topografija Slovenije II. Pavle Blaznik, Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500. 1 A–M. Maribor 1986, str. 328.

¹¹¹ Izvor besede kankärl izvajam iz zgodovinskih dejstev, ki mi jih je pojasnil dr. Jože Koropec, za kar se mu lepo zahvaljujem.

¹¹² Prim. prenos spomina na nekoč živečega Matija Korvina v podobo osebe iz mita, v Kralja Matjaža.

¹¹³ Prim. Anton Gričnik, n. d. v op. 92, str. 327 – Enako velja za »kukorovu deklicu«, Štrekelj IV, št. 7837, 7838.

Tako moremo ob koncu tega pregleda Glazerjevih etnoloških zapisov ugotoviti, da je že zgodaj dal prednost zapisovanju besed, besednih zvez, pregovorov in podobnega, kar je bilo v tesni zvezi s stvarnim, neidealiziranim življenjem ljudi v njegovem okolju, pred besedili, ki so segala čez okvir realnega. Toda hkrati vidimo, da je prav ob koncu svojega zapisovanja otel pozabi bajeslovno pripoved, s katero se pojavlja v našem bajeslovju novo bitje kankarj, hudobec.

Pri Glazerju, ki je sam bil pesnik, pa ostaja še eno vprašanje: ali ga je slovstveno folklorno gradivo, ki ga je zapisoval, navdihovalo pri lastnem ustvarjanju. Pretres celotnega njegovega pesniškega dela s tega vidika seveda ne more biti predmet tokratnega razmišljanja, vendar lahko že ob bežnem prebiranju njegovih pesmi odgovorimo pri-trdilno.

Naj torej za sklep pisanja opozorimo samo na nekatera dejstva.

Besedno gradivo, ki ga je Glazer tako zgodaj začel zavestno zbirati,¹¹⁴ se mu je samoumevno uvrščalo v pesmi, saj je bilo sestavni del njegovega življenja, a hkrati je privzemalo dodatne, simbolne pomeni. Kot primer naj bo naveden drobec iz pesmi *Iz otroških let* (1933), kjer je bralcem pesnik sam pojasnil uporabljeno besedo skočnik, prvo, ki jo je zapisal v svoje »narodno blago«. V pesmi *Stari žagar* (1930) je besed, ki jih je bralcu razložil, cela vrsta. In vendar ni to pesem o žagarski obrti, temveč verzi poglobljeno občuteno podajajo minevanje časa, samotnost, skorajda izločenost, ki si išče osmišljanja v prisluškovanju naravi in v delu, s katerim človek sam postaja del te narave, življenja.

Sprejemal pa je v svojo poezijo tudi folklorne snovi. Sprva še blizu zgodbenemu izhodišču, npr. v *Legendi o Sv. Arehu* (1917), nato s čedalje več mnogopovednimi simbolnimi pomeni, npr. v pesmih *Pohorski svetniki* (1921), *Mariborska legenda* (1927 – kjer je ob živopisni podobi opisovanega dogajanja osnovno bivanjsko sporočilo sicer na videz umaknjeno).

Naj kot primer, kako so se Glazerju folklorni motivi poglobljali, bosta navedeni dve varianti pesmi, zrastle iz istega snovnega izhodišča. V *Mladiki* 1923 je v 10. številki (str. 378) izšla pesem *Darovanje* (Po narodnem motivu), kar je pod črto bilo pojasnjeno: *Ljudska vera trdi: kdor zoblje grozdje pred šmihelovim, ta ga odjeda vernim dušam, zlasti mrtvi deci.* V zbirki *Čas – kovač* (1929) je ta pesem (na str. 42–43) natisnjena v spremenjeni obliki, ki sporočilo pesmi razširja daleč čez ljudsko naivno sočustvovanje z umrlimi. Ne gre le »za nedolžno dečico, / ki mlada je morala v zemljó,« in ne za neposredno darovanje neutrganih jagod mrtvim, temveč za globoko občuten spoj med živimi in mrtvimi, ob katerih odhodu se živi šele more do kraja zavedeti, kakšno vrednoto pomeni življenje.

Besedilo o Janku Glazerju, zbiralcu »narodnega blaga«, sem začela snovati na pobudo akademika dr. Milka Matičetovega, ki je od leta 1976 vedel za etnološko gradivo v Glazerjevi zapuščini in ga želel objaviti v zborniku *Traditiones*. Vabilo za sodelovanje je ponavljal iz leta v leto. Do uresničitve načrta je prišlo šele zdaj, po skoraj dvajsetih letih. K temu je pripomoglo vztrajno spodbujanje sedanje urednice dr. Marije Stanonik, ki je zavzeto spremljala nastajanje pričujočega prispevka. Obema iskrena hvala.

¹¹⁴ Jezikovna podoba Glazerjevih zapisov ni izenačena. Večinoma so besedila in besede zapisane v knjižni obliki, ali vsaj v obliki, ki je tej zelo približana, in le posamezni zapisi so blizu narečju ter tudi grafično posnemajo narečne posebnosti; to velja zlasti za pesemska besedila. – V pričujočem prispevku je neizenačena tudi jezikovna podoba dostavljenih variantnih besedil, ki so jih pripovedovalci govorili deloma v pogovornem jeziku, redkeje v narečju, včasih pa so ohranjali knjižni jezik. Zapisi tudi po grafični podobi niso enotni. Ohranjena je Glazerjeva pravopisna podoba in raba ločil v teh zapisih, ne glede na sedanjo predpisano rabo.

*Summary***Janko Glazer as Recorder of Folklore**

As early as in 1976, Dr. Milko Matičetov, member of the Academy, gave the initiative for editing and publishing the ethnological material collected by Janko Glazer, which is presented in this article. The paper shows that Glazer, who later tackled ethnological topics mostly as a reviewer, was already as a schoolboy interested in ethnology.

This article unveils some yet unpublished ethnological material, which Glazer recorded in two notebooks in 1908, from 1911 onward and in 1922 and 1923. Both notebooks bear the title "Folklore"; 181 records (from Ruše and Selnica ob Dravi) present words (some are explained), sayings, proverbs, weather proverbs, superstitions, dream interpretations, songs, imitation of chimes, two tales about King Matjaž, a legend, a tale about a mythological being, children's counting-out verses and mention other games. When Glazer attended junior high school, Dr. Ljudevit Pivko, his Slovene teacher, who himself collected ethnological material from his village (Nova vas near Markovci), encouraged his interest in ethnology.

Some motives in Glazer's notebooks are similar to already published texts, while some records, such as the mythological tale "Kankar!" introduce some new motives and themes. The material clearly shows that Glazer used in his poetry words from the local language and ethnological motives out of his native environment. His poems often grow out of folklore motives, to which he adds his original touch. He may build on a plot outline (as in "Pohorje Saints") or use folklore motives in deeply reflective existential poems such as "Donation".

The folklore material published in this article further backs up and supplements the information about the direct connection of Glazer the poet and Glazer the researcher with the work, language, the way of feeling and thinking of the common man, in one word with everything he had already as a schoolboy joined together under the heading of folklore.